

A hírlap hatása Jókai társadalmi regényeinek anyagára.

Írta: NAGY SÁNDOR.

1894. január 6-án, a Jókai-jubileum alkalmával, Rákosi Jenő lapja, a Budapesti Hírlap, az író ünneplésének azt az eredeti módját találta ki, hogy kilenc társadalmi regényének tárgyát hírlapírói modorban dolgozta fel. Az irodalmi tréfa tárgyai voltak egyebek között az Egy magyar nábob, Kárpáthy Zoltán, az Új földesúr, a Szereltem bolondjai, az Aranyember, a Fekete gyémántok című regények.

Ez az ötlet első tekintetre nem látszik különösebben jellemzőnek, mert hiszen többé-kevésbé minden társadalmi regényíróra alkalmazható, főleg olyanokra, kiknél az analízis nem szorította háttérbe a mesét, akik tehát mondanivalóikat konkrét és változatos eselekvénnyel fejezik ki. De Jókai regényeire mégis sokkal találóbb, mintsem gondolnók, mert rávillant egy jellemző tulajdonságukra: a hírlapnak rájuk gyakorolt hatására.

Az ötletet az igazságnak megfelelően oda kell kibővítenünk, hogy Jókai egy-egy társadalmi regényét nem csupán egyetlen riporttá, hanem egész hírlappá lehetne kidolgozni, melyben a politikától kezdve a bűnügyig minden lényeges anyag megvan. Más szóval kifejezve: a hírlap a maga anyagának változatos-ságával öntudatlanul is hatott Jókai társadalmi regényeinek tartalmára, úgyhogy egy-egy regényében nagyjából az újság változatos anyaga tükröződik vissza. Természetesen azzal az óriási különbséggel, hogy míg a hírlap anyagát csupán a szerkesztő irányja, izlése foglalja össze, addig Jókai társadalmi regényeinek változatos tartalmát a művész egységesítő keze.

Ezt az ötletet Jókai társadalmi regényeire nézve annyira jellemzőnek tartom, hogy megpróbálom elfogadhatóvá tenni. Tanulmányom címe e szerint talán többet mond, mint amennyit most adni szándékozom. Nem szólok a hírlapról, mint szépírói tárgyforrásról, noha erre maga Jókai is gyakran hivatkozik; azt sem vizsgálom, mennyiben hatott a hírlap Jókai társadalmi regényeinek készülésére, mikor tudvalevőleg valamennyi először hír-

lapok tárcarovatában jelent meg, tehát az író bizonyára öntudatlanul is eleve figyelembe vette a hírlap közönségének igényét és ízlését. Most csupán azt akarom bizonyítani, hogy Jókai társadalmi regényeinek sokoldalúsága, tartalmi változatossága vég-elemzésben a hírlap hatására vihető vissza.

*

Jókai írói tehetségében sok az újságíróra emlékeztető vonás; szépirói munkásságával kezdettől-végig párhuzamos a hírlapírói tevékenység. Ezekből egészen természetesen következik, hogy társadalmi regényeiben az íróra jelentékenyen hatott a hírlapíró is.

Előre és egyszersmindenkorra meg kell jegyezni, hogyha Jókairól, mint hírlapíróról beszélünk, a szót a legmagasabb és legnemesebb értelmében kell vennünk. Jókai, ha regényeiben is egyben-másban hírlapíró módjára szolgálja közönségét, egyszersmind magasabb, eszményi célok felé is vezet.

Hírlapíróra emlékeztető vonása Jókainak, mint regényírónak: a közönséggel való állandó érintkezésnek szükségérzete. Nemcsak a közönség szerette őt, ő is szerette közönségét s regényei útján állandó kapcsolatot tartott vele. Mindig tudta, mi érdeklí őt s ezt az érdeklődést sűrűn megjelent regényeivel nemcsak kielégítette, hanem egyszersmind nemzeti s erkölcsi célok szolgálatába is állította.

Tehát Jókai éppen nem zárkózott el közönségétől, mint egyik-másik külföldi kortársa, nem attól elvonatkozva, tisztán művészi célból, l'art pour l'art, írta regényeit; legjelesebb alkotásai a minden idő mellett különösebben saját korának is szóltak; az elnyomatás szomorú ideje alatt a nemzeti szellemet ápolták, vigaszul szolgáltak a jelennek, reménységül a jövőnek. Azonfelül Jókai nem tett különbséget az olvasóközönség társadalmi rétegei között; az egész magyar társadalomhoz szólt. Miként társadalmi regényeiben a birtokos középosztály, akkoriban a nemzettársadalom gerince mellett állandóan szerepelt, ha olykor mellékesen is, az arisztokrácia és az egyszerű nép is, úgy olvasói táborában ott volt a nemzet minden rétege társadalmi osztály-, vallás-, sőt bátran mondhatjuk, nemzetiségi különbség nélkül.

Második újságírói tulajdonsága Jókainak az időszerűség, az aktualitás iránt való kitűnő érzék. Ez különösen a szabadságharc után, a hetvenes évekig írt társadalmi regényeiben feltűnő.

Legidősebb tárgy természetesen a jelen. Jókai szerette a jelen eseményeit feldolgozni, de, sajnos, a kor, melyben működése javát kifejtette (1849—1867), e hajlamának éppen nem kedvezett. Az irodalomra nagy politikai nyomás nehezedett s a kérelhetetlen cenzúra a politikai közelmúltat és a jelent egyelőre törölte az irodalmi tárgyak sorából.

Pedig milyen hálás tárgya lett volna a szabadságharc, egyfelől mint a nemzeti életerő, tetterekészség és nagyrahatottság bizonyossága, másfelől mint látott, hallott és átélt események és élmények kimeríthetetlen forrása.

Kedvesen mondja el maga Jókai, miként kényszerült ezen állandóan aktuális tárgyat elhagyni: „Egy kis kitérés az élő világba esett meg rajtam... mikor a Csataképeket (1850) és a Bujdosó Naplóját (1851) írtam, de amint ezen a pályán tovább akartam ballagni, egyszer csak azt mondta az államhatalom „hands off“... s azzal a kiadóm 15 ív kész munkámat, amely a 48/49-es időkről szól, szépen betapostatta papier mâché-nak: Sajó... letűnt a látóhatárról s az én fantáziám is kivándorolt Törökországba, Óceániába... s ha már éppen valami magyart kívántam írni, felkerestem a régi várkúnokat a Kaspi-tó mellett. Ezen a réven mégis csak csempésztem be egy kis hazaszeretetről, szabadságról szóló gondolatot; az államhatalom szemet hűnyt rá. Mért ne legyenek a magyarok szabadok és hazaszeretők — az obi pusztán?” (*Egy magyar nábob*, Előszó.)

Azonban az író leleményessége mégis csak megtalálta a lehető legközelebb eső hazafias tárgyat, melyet a cenzúra engedélyezett, s amelynek leple alatt a jelen nemzedéknek is szólhatott. Az elnyomatás korában a nemzet az 1825. év előtti időbe esett vissza. Akkor gróf Széchenyi István emelte fel a nemzetet s mutatta meg neki a boldogulás útját. Nem idősebb volt-e az abszolutizmus korában Széchenyi nemzetmentő alakját felidézni s korát, a nemzeti életerő megpezsztülésének korát a nemzet szeméi elé állítani, hogy általa biztasson, reményt keltsen, hitet adjon. Valóban az Egy Magyar Nábob és a Kárpáthy Zoltán lelkes, a honért buzgó alakjaikkal, a nemzet életerejébe, jövőjébe vetett rajongó hitükkel, építő munkásságukkal megjelenésük időpontjában (1853, 54) a lehető legaktuálisabbak voltak.

A Régi Jó Táblabírákról (1856) már Mikszáth Kálmán megjegyezte, hogy mennyire idősebb volt. A Bach-korszak igazság-

talanságaiból visszavitt a régi, patriarehális kor, az elfogulatlan bírák világába, mikor még magyar osztotta a magyarnak az igazságot.

A hatvanas évektől kezdve már inkább felhasználhatta az aktuális témákat. Végre megírhatta a szabadságharc történetét a Politikai Divatokban, új érdeket adván neki Petőfi és a maga szerepeltetésével. De a regény közlése a Honban nem volt zavartalan, a cenzúra gyakran lefoglalta miatta a lapot s Jókainak módosítani, rövidíteni kellett regényét. Csak 1869-ben, a kiegyezés után írhatta meg egészen kedvére és szabadon a szabadságharc prózai eposzát, a Kőszívű Ember Fiait, új aktualitást adva a régi témának a Baradlay-család szerepeltetésével, melyben a közönség, okkal vagy ok nélkül, a Tisza-család tagjait vélte látni; már pedig volt-e akkor aktuálisabb ember Magyarországon, mint Tisza Kálmán, a bálványozott ellenzéki vezér?

A Bach-korszak visszásságait az 1861. évi országgyűlés összehívásáig, közvetlenül a rendszer bukása után, 1862-ben regénybe öntötte (Új Földesúr).

A Schmerling-korszakot mindjárt az alkotmányos időszak beköszöntével, 1868-ban feldolgozta a Szerelem Bolondjaiban, noha magyar részről is intették, hogy ne érintse még a friss sebeket; vessen rájuk fátyolt, miként a politikusok is tették.

A francia-német háborút (1870–71) már a következő évben tárgyul használta a Véres Kenyér című kis regényében.

Eszméjükkal, célzatukkal aktuálisak s egyszersmind Jókainak közönségével való meleg közösségről tanuskodnak a Fekete Gyémántok (1870) és Aranyember (1872) című regényei. Abban a korban jelentek meg, melyben a nemzet politikai léte már biztosítva volt s a mindennapi közgazdasági építő munka vált szükségessé. Jókai, mint valódi nemzetnevelő, e regényeiben a mérnöki és kereskedői pálya nemzeti jelentőségére hívja fel a figyelmet s Berend Ivánban a magyar mérnök, Timár Mihályban a széles látókörű magyar kereskedő alakját rajzolja meg.

Kiválóan hírlapíróra valló tulajdonsága Jókainak élénk érzéke a fokozottan érdekes, mondjuk ki nyíltan, a szenzáció iránt. Itt ismét hangsúlyozni kell kiváló művészi érzékét. Szereti a szenzációt, egy-két regényében tárgyul is felhasználja, de általában nem túlozza. Alkalmazza a nagy büntetteket, a tömegszerencsétlenségeket, a nagy természeti csapásokat, de rendszerint

kerüli a ríktó színeket, az olvasó idegeinek felizgatását. Írt ugyan kimondottan rémregényt is (Asszonyt Kísér, Istent Kísért), de a szenzációs motívumoknak regényeibe való olvasztásával rendszerint csak érdekességüket fokozza s a művészi célt nem áldozza fel nekik, mint a mult század negyvenes éveinek rémregényírói.

A hírlapíró és regényíró közös tulajdonsága, a sokoldalúság is megvan Jókaiban, s ez nála kiterjed a két pálya egész szellemi területére.

Értett a politikához, hiszen hosszú időn át országgyűlési képviselő s politikai lapszerkesztő volt, s ez regényein is meglát-szik. A jogtudományhoz, mert ügyvédséget tanult; regényeiben nagy számmal fordulnak elő jogi esetek; egyiknek-másiknak éppen per a tárgya. Érdekelte a földrajz. Nem volt olyan tájék, olyan elrejtett völgye, félreeső szigete a földnek, melyet könyveiből ne ismert volna. Kedvelte a néprajzot, a természettudományt. Erősen kultiválta a természetrajzot, a növényeket mind névszerint ismerte. Nemcsak ismerte, hanem népszerű formában fel is dolgozta a magyar nemzet történetét. Tudta a világtörténet minden nevezetesebb eseményét. Tudományában természetesen elsősorban a művészileg értékesíthető érdekelt, az adomaszerű, a kivételes, a kuriózum.

Igazi hírlapírói vonása a rögtöni fogalmazó készség. Az első ihlet hatása alatt ír. Amít átgondolt, azt formásan, stílusosan azonnal papírra tudja vetni. Mikor leült írni, oly sebesen írt, hogy egy szó törlés nem fordult elő a papíron.

Hírlapíróra emlékeztet a mindennapi rendszeres munka. Az újságírók általában bohémnek tartják, pedig az újság rendszeres munkára kényszeríti. A nap bizonyos részét, az esti órákat, a szerkesztőségben kell töltenie; a naponként megjelenő újságmoloch könyörtelenül követeli az anyagot, mindent pontos időre kell szállítani, a friss anyaggal nem szabad késni, nehogy mások megelőzzék.

Jókaira, mint regényíróra, foglalkozása nem rótt ugyan ilyen rendszeres robotot, de már gyermekkorában úgy szoktatta meg tanítója, hogy rendszeresen dolgozzék. Nem ugyan este, hanem reggel. Mindennap hajnalban kelt s megszakítás nélkül dolgozott tíz óráig.

Rendszeres munkásságával s írói készségével függ össze

bámulatatos termékenysége, melyet méltatói rendszerint a szakadatlanul dolgozó újságíróéval szoktak összevetni. Azzal a különbséggel, hogy míg a hírlapíró a mának, ő a halhatatlanságnak dolgozott.

E kiváló hírlapírói tulajdonságoknak természetesen árnyoldalai is jelentkeznek Jókainál. A sokoldalúság következménye olykor bizonyos felszínesség, a gyors munkáé a pongyolaság szerkezetben, jellemzésben, kidolgozásban, nyelvben; önmaga ismétlése; egyes formák sablónná merevedése, apró hibák ejtése stb.

*

E hírlapírói tulajdonságok egész természetesen vitték Jókait az újságához.

1846-ban Helmecey Jelenkoránál az újdonságok rovatát vezette három hónapig.

1848. decemberben a Pesti Hírlap szerkesztését vállalta el. 1849. február 22-én indította meg Debrecenben az Esti Lapokat. Mikor Budavára bevétele után a kormány Pestre költözött, Jókai is odavitte az Esti Lapokat s a Pesti Hírlap szerkesztését is átvette.

1858-tól a Magyar Sajtónak volt főmunkatársa s 1862-ben szerkesztője.

1863-ban alapította a Hon című nagy politikai és közgazdasági napilapot. 1882-től a Nemzet című kormánypárti lapot szerkesztette.

1867—1879-ig szerkesztette az Igazmondó című politikai néplapot.

Bár az ő humoros mondása szerint neki, mint szerkesztőnek, csak annyi köze volt lapjaihoz, mint a fűszerbolt elé akasztott pléh-vadembernek a bolthoz. Hozzá tartozik a bolthoz ez is, de sem a bolt nem az övé, sem ő nincs a boltban soha. De ez természetesen csak szerkesztői pályájának későbbi felére igaz, mikor mint főszerkesztő, inkább csak a nevét adta a laphoz. Kezdetben valószínűleg úgyis, mint munkatárs, úgyis, mint szerkesztő, buzgón dolgozott s a hírlap a vérebe ment át:

Egyébként szenvedélyes újságolvasó volt. Erre nézve önmaga így nyilatkozott: „Mint ahogy az akrobatának mindennap kell gyakorolni az izmait; úgy kell nekem folyton fejleszteni az ismereteimet könyvekből és lapokból. A napi sajtó maga egy nagy

iskola, melyből a regényírónak egy leckét sem szabad elmulasztania.“ (Önéletírása 1895-ből.)

Jókaiban a regényíró a hírlapíróval szorosabban köti össze az a tény, hogy regényei először a hírlapok tárca-rovatában jelentek meg s csak azután könyvalakban.

Főbb társadalmi regényei közül a Pesti Naplóban jelentek meg: Egy magyar nábob, Kárpáthy Zoltán, A régi jó tábla-bírák, az Új földesúr.

A Honban, az író saját lapjában jelentek meg: Politikai átvatok, Mire megvénülünk, A szerelem bolondjai, A kőszívű ember fiai, Fekete gyémántok, Eppur si muove, Az aranyember, Enyém, tied, övé, Az élet komédiásai, Egy az Isten, Akik kétszer halnak meg.

A Nemzetben: Kiskirályok, A lélekidomár, A tengerszemű hölgy, Nincsen ördög.

A Pesti Hírlapban: Fekete vér, A sárga rózsá, De kár megvénülni.

A Magyar Hírlapban: Öreg ember nem vén ember.

Így megvilágítva Jókai szellemi viszonyát a hírlaphoz s hangsúlyozván azt, hogy társadalmi regényei, pályája értékesebb előfelében, időszerű tárgyaikkal az egykorú közönség minden rétegét egyformán érdekelték, rátérhetünk tulajdonképeni tárgyunkra: mennyiben emlékeztet Jókai társadalmi regényeinek tartalma a hírlap anyagára.

Mi az újság? A köz- és társadalmi élet minden érdekesebb megnyilatkozásának, jelenségének számontartása. Tehát nagyjából az élet képe. Nem egészen hű, mert a politikában rendszerint pártszempont vezet, társadalmi híreiben a szenzáció, s aránytalanul nagy helyet foglalnak el benne a bűnesetek.

Ha a Jókai-korabeli magyar hírlapokat nézzük, úgy találjuk, hogy tartalmuk nincsen olyan élesen tagolva, mint a mai újságoké. Külön rovata van a hazai és külföldi politikának, ez foglalta el a lap nagyobb részét; a többi a napi hírek vagy újdonságok gyűjtőcíme alatt foglalta össze a napi eseményeket, a bűneseteket s amennyiben voltak, a sporteseményeket. A vonal alatt

volt a szépirodalom (egy-egy hazai vagy külföldi regény folytatásokban) s ismeretterjesztés.

Ezen anyagnak felel meg nagyjából egy-egy Jókai-féle társadalmi regény tartalma is.

Jókai társadalmi regényeinek egyik legjellemzőbb eleme, mely ma már regényben meglehetősen ritka, a politika, illetőleg politikai történet. Legsikerültebb társadalmi regényei tulajdonképpen politikai korrajzok, melyek műfaj tekintetében a történeti és társadalmi regények között foglalnak helyet. De úgyszólván minden regénytárgyát szereti egy-két szállal a kortörténethez fűzni.

A politikai történet, mint költői anyag bizonyára tárgyi fontossága miatt szerepel. Jókai regénymeséinek érdekességét tárgyai jelentőségével is kereste. Már pedig a magyar életnek, életenergiának az ő korában s még jóval azután is, a legjelentékenyebb megnyilvánulása a politika volt. Ebben virágozott ki a magyar faj tehetsége.

Jókai regényei magukban foglalják a magyar politikai történet, sőt világtörténet minden nevezetesebb egykorú eseményét, mint a magyar szabadságharc, az északamerikai rabszolgafelszabadító s francia-német háború.

A Széchenyi-korszakot tárgyalja az Egy Magyar Nábob és Kárpáthy Zoltán. Ide nyúlik vissza a Mire Megvénülünk című regény az országgyűlési ifjúság történetével.

A felvidéki tótság lázadása a tárgya a Szomorú Napoknak.

Legkedvesebb tárgyforrása: a szabadságharc története. Erről szólnak a: Politikai divatok, A kőszívű ember fiai, Tengersizemű hölgy című regényei. Belejátszik Egy Az Isten, Enyém, Tied, Övé, Kiskirályok című regényeibe. Ebbe nyulnak vissza az Új Földesúr, Fekete Gyémántok stb. regényei.

A Bach-korszakban játszanak az: Új földesúr, Fekete vér; ebbe nyúlik vissza a Sárga rózsa; a Schmerling-korszakban: a Szerelem bolondjai, a Fekete gyémántok.

Az északamerikai rabszolgafelszabadító háború szerepel a Szerelem Bolondjaiban, az 1870—71-i francia-német háború a Véres Kenyérben, a Lélekidomárban, a Nincsen Ördögben.

A távol jövő előre elképzelt politikai eseményei vannak a Jövő Század Regényében.

A politikai anyag körébe tartoznak az országgyűlések (Egy

magyar nábob) és megyegyűlések (Kőszívű ember fiai), a nádori kihallgatás (Eppur si muove) részletes rajzai; az országgyűlési követ-, majd képviselőválasztás sokszor rajzolt jelenetei (Kárpáthy Zoltán, Az élet komédiásai, Ninesen ördög, Kiskirályok) stb.

Teljesen az újság hatására vallanak Jókainál a nagy elemi csapások, tömegszerencsétlenségek gyakori rajzai. Ezek azok az események, melyekhez az újság saját külön tudósítót szokott a színhelyre küldeni, s amelyeket, mint szenzációkat, külön, színes riportban szokott feldolgozni. Több regényének ilyen esemény a központja, mint a felvidéki járvány a Szomorú Napokban, az alföldi aszály és inség a Szerelém Bolondjaiban. Így szerepelnek: a felvidéki éhinség a Régi Jó Táblabírákban, az 1838-i pesti árvíz a Kárpáthy Zoltánban, tiszai árvíz az Új Földesúrbán, a komáromi hídleszakadás a nádort váró néptömeg alatt a Politikai Divatokban, Komárom égése a Tengerszemű Hölgyben, bányarobbanás és égés a Fekete Gyémántokban, vasúti szerencsétlenség a Ninesen Ördögben.

Ezek az események szerves részei Jókai regényeinek. Egy-egy ilyen katasztrófa nagy tömegeket mozgat meg, társadalmi kötelekeket szakít el, embereket hoz össze s hatását széles körben és sokáig érezteti. Azonkívül pompás alkalmat adnak az írónak leíró tehetsége ragyogtatására. Jókai a természet vad erőinek pusztító működését, lenyűgöző hatását, a tömeg viselkedését, megzavarodását, a segélynyújtást, a menekülést, a halált nagyszerűen tudja rajzolni.

Igen fontos helyet foglalnak el Jókai társadalmi regényeiben a bűntettek. Egyfelől azért, mert érdekesek, másfelől mert meséinek egyik legfőbb cselekvénymozgatója a gonosz. Nála a jók inkább passzív természetűek. A gonoszok cselekszenek, támadnak, a jók inkább védekeznek vagy ellenhatásképpen cselekszenek. Mennyire kedveli Jókai e motívumot, bizonyítja a Kész Regény-tárgy című kis novella vázlata, melyben egy csalónő esetét mondja el, ki hamis okmányokkal egy előkelő, úri családba csempészte magát. A címben jelzi, hogy ezt az esetet érdemesnek tartja regényben való feldolgozásra.

Ezt a tárgyat nem dolgozta ki, de alig van regénye, melyben nagyobb bűneset ne fordulna elő. Egy-egy regényének éppen ez a tárgya. A Régi Jó Táblabírákban egy gonosz felvidéki bérlő

tönkrejuttat egy egész vidéket, csal, gyilkol, hamisít, míg rajta-veszt s halállal lakol. A Lélekidomár tárgya egy messzeágazó bűnszövetkezet bűneinek kibogozása, a Szegény Gazdagok meg éppen rablóregény, melyben a rablókalandok mellett hamis pénzverés is szerepel.

Egyéb regényeiben előforduló nagyobb bűnesetek: Abellino botránypere Kárpáthy Zoltán ellen (Kárpáthy Zoltán). Straff nőszöktetése és zsarolása. Szemes Miska sertéslopása (Új földesúr). Cigányrablóbanda véres éjjeli támadása. (Mire megvénülünk). Gyilkossági kísérlet (Aranyember). Mérgezés (Sárga róza). Végredelet-hamisítás (Politikai divatok). Fondorlatos megtévesztés (Kiskirályok) stb.

Az újság társadalmi riportjainak felelnek meg: a nábob mulatása, névnapja, az ünnepi ebédek, vadászatok, uradalmi beiktató stb. részletes leírásai; a különböző párbajok rajzai. Alig van Jókai-regény, melyben a párbaj elő ne fordulna.

De a hírlap egyéb rovatainak megfelelő anyaga is előfordul Jókai társadalmi regényeiben.

Igy a közgazdaság. A Fekete Gyémántok valóságos közgazdasági regény; benne részletes vonásokkal van rajzolva a bondavári kőszénbánya részvénytársulat megalakulása, felvirágzása és bukása; a tőzsde élete.

A sport, a mai hírlapok kedvelt rovata, akkor csak gyérens az újdonságok közt szerepelt, de Jókai több regényében előfordul. Így az Egy Magyar Nábobban a pünkösdi királyválasztó népies lovasverseny s az úri agárverseny.

Ismeretterjesztő részek is szép számmal vannak Jókai regényeiben, de természetesen nem öncélból, hanem az érdekesség fokozására. Ilyen a kőszén keletkezésének geológiai képe a Fekete Gyémántokban; ugyanott Iván felolvasása a sarkvidék utópiájáról. Az Alduna képe, a balatoni rianás festése, a fogaskirály leírása az Aranyemberben stb.

Talán kissé merésznek látszó feltevés, de úgy látszik, hogy Jókai regénymese-alkotó módja is némileg a szerkesztő eljárására vall.

Az alkotástól függetlenül az anyagot már előre gyűjtötte. Amit valahol látott, hallott, átélt vagy olvasott, azt nemcsak emlékezetében raktározta el, hanem jegyzőkönyvecskéiben is. Midőn egy-egy regénytárgy foglalkoztatta, át-átlapozgatta jegyzőköny-

vecskéit s az alkalmasaknak látszó adatokat regényébe foglalta. Társadalmi regénymeséi nem annyira egy magból nőnek ki, mint inkább különböző anyagból tevődnek össze s a művészi alkotó képzelet kohójában utóbb forranak össze.

*

Végére érkeztünk kitűzött feladatunknak. Fejtegetéseink alapján talán kimondhatjuk, hogy Jókai társadalmi regényeinek sokoldalúságára egyebek közt minden valószínűség szerint az újság tartalma hatott. Ezt bizonyítja különösen a politika, a szenzációs események s a büntettek gyakori szerepe. Való, hogy a Jókai előtti társadalmi regények is eléggé változatosak; tarka tartalmú Dickens Pickwick-klubja, Jókai ifjúkori kedvelt olvasmánya, de ezek változatossága másnemű

E megállapítás csupán rámutat Jókai társadalmi regényei sokoldalúságának valószínű mintájára, de értékelésükre nézve nem következik belőle semmi. Mert világos, hogy a regény értéke nem az anyag változatosságán fordul meg, hanem annak művészi feldolgozásán. Ennek tárgyalása azonban már kívül esik feladatunkon.

Sokat írtak már a hírlapnak, az újkor eme hatalmas szellemi tényezőjének a szépirodalomra, különösen a regényirodalomra való hatásáról. Egyik jó hatásának mondhatjuk azt is, melyet Jókai társadalmi regényeire gyakorolt. Hatott abban, hogy e regények lehető mindenkinek szólnak; hogy általános érdekük mellett az egykorú közönséget különösebben is érdekelték, nemesen irányították; végül az anyag változatosságával reájuk az élet képét nyomta.

Juhász Gyula.*

Írta: KOZOCSA SANDOR.

Magányosabb, elzárkózóbb költője nem volt irodalmunknak, mint ő. Programmszerűen kereste az elvonulás keresztjét s céljának tekintette a szenvedést. Mély lírai alapanyagból szőtt lelki-sége a fájdalom hangjára rezonált a leggyakrabban és a legtisztábban: „a bölcs, akivé laasan válik az ember, a szenvedésből is aranyat csinál.“ Ezt az — egy levélben hangoztatott — életelvet már majdnem szoborszerűséggel valósította meg.

Részese volt a századeleji irodalom-regenerálódás forradalmi harcának, azonban ő ragaszkodott a leggőrcsösebben a „tradíciókhoz“. Modernségében volt valami askétikus lemondás, a vállalt eszme-hűség vaskövetkezetességű keresztülvitelében. *A Holnap* (Nagyvárad, 1908–1909) elindításával — a Nyugattal egyidőben — a decentralizálódó vidék irodalmi tudatát akarta erősíteni: a főváros „alkultúrájával“ szemben a vidéki irodalom színes és nemzeti jellemvonásainak hirdetését kívánta. Ennek eredménye rendületlen hite a magyar népi tehetség különleges hivatásában. Így lett Nagyvárad és Szeged indulásának és beérkezésének alfája és omegája. Szimbólikus meghatározója sorsának az is, hogy első versei a Szeged és Vidékében (1904) jelentek meg. Ez a „vidéki“ jelleg azonban nem tehetségének, hanem életfölfogásának a jelképe. Fél százados életkor, melyből kerek 30 év esik az alkotásokra. Ezalatt nyolc könyvben bűgött föl hegedűjének hangja — a *Késő szüret* és a *Hárfa* kivételével — Szegeden. Versei — melyeket minél gyakrabban elevenítünk föl, annál inkább — távolból fölsíró hegedű hangjaira emlékeztetnek: „mindig hangfogóval“ szóló játéokra:

Elhantolt álmaid zokognak
A horpadt öblű hegedűn
És könnyeim, az eltitkoltak
Hullnak a húrra keserűn.

Költészetben és életben egyaránt nem ismerte a fortisszimó vérpezsdítő örvénylését, csak a vágyódó szonáták finom modulációit, bánatos mélységeit. Nem született irodalmi vezérnek. Fájdalmasan panaszolta, hogy „észre sem vett engem senki“. Helyét

* Műveinek felsorolását lásd folyóiratunk 1937. évf. 137–38. lapján.

az irodalomban pregnánsan maga jelölte meg: „az új dalosok közt régi Arany fia.“ Lázadásra, istentagadásra nincs példa költészetében, de az önmarcangolásra annál több. Már első könyvében (*Versei*, 1907) fölesendülnek ezek, a költészetre jellemző vonások, a melancholia és az önvád: „lelkemnek kígyói mardosnak.“ Korai verseiben már meglepő formai határozottsága és művészi készsége. Tematikájában még gyakran kísértének ifjúkori, többnyire klasszikusízü olvasmány-ihletek, de érezni az élményszerűségre való törekvést is. Élete bőven szolgáltatott élmény-anyagot. Atyját — „ki Morse és Hughes gépén zenélt“ — korán elvesztette, hatása nem is lehetett rá, amit túlzó keserőséggel említ:

Az apámtól nem kell szégyenelnem,
Hogy csavargó, semmiházi lettem.
Szegény, ő is ágról szakadt, mint én.

Annál mélyebb és ösztönzőbb befolyású volt kedélyére anyja: legtisztább ihletője. Az ő korai, fiatal bánata virraszt felettük, hiszen a Szűz Anya „fájdalmas anyasága ma benned él anyám, te árva, drága, te könnyezőn mosolygó jó anya, szomorú házunk szelíd alkonya“.

Feltűnő, hogy szerelmi érzés *Verseiben* még nem szólal meg. Vajjon mégis mi lehet az oka, titka annak, hogy szerzetesi magányát fölvaltotta a „tépő“ élet gondjaival? Juhászt a hivatás és a hit misztikuma vitte kolostorba. Önéletrajzi versében (*Váci szeptember, 1899*) látjuk, hogy papságában mennyi a valóság és mennyi az illúzió. Fiatal lelkének mindent átfogó szeretetével borult a Kereszt elé: „az asztalon a Szentek élete, az udvaron sétál egy remete. A kispap lelke messze ögyeleg, várják pásztortüzes tiszai tájak... és ő egy halk Verlaine-versre gondol.“ Majd egy misztikus látomását örökíti meg:

En szerettem a nagy emberiséget,
En szerettem a fákat, füveket,
A madarakat, esillagot, virágot,
És szerettem az Istent, aki egyszer
A feszületről hozzám lehajolt
Egy régi estén egy öreg kolostor
Imádkozótermében...

A tiszai táj, a Verlaine-vers és nem utolsó sorban beteg ideg-zete egyformán gátolhatta hivatásának beteljesedésében. Juhász azonban mindvégig megmaradt az élet noviciusának, aki vágyón tekint Istenre s bármily csalódással és megaláztatással zengi: „mint Terézia szerelmed nyílától tested sebét viselte boldogan,

a bú nyílát úgy hordom én s a távol honvágya fáj örökké,
ó Uram!”

Csapongó impresszionizmusa az *Új versekben* (1914) kezd egyénibb és öntudatosabb hangot váltani. Az Ady utáni lírai quaterniast (Babits, Kosztolányi, Juhász és Tóth Árpád) nem teljesen jogtalanul „elefántesontmívű boldog palotába” való elzárkózás vádjával illették. Ezt a tisztán l'art pour l'art-os felfogást egyik sem képviselte aszkétikusabban, mint Juhász:

Örök hajlék be jó tebenned,
Örök szökőkutad csobog,
Lemossuk ott a vért, a szennyet,
Mi álmodók, mi alkotók.

Ebben a költői világban cizellált szonettek készülnek, melyeket finom szavakkal, mint az ötvös a „zárt gyűrűt”, úgy készít a költő. Ő is, mint kortársai, gyakran „vallott” verseiben azok keletkezéséről: „szonettem akkor született, mikor egy nagy szerelmem odalett”. Szívéhez is hozzánőtt ez a forma: „úgy szeretem én mind e verseket, úgy ápolom, hisz gyermekeim ők, mind egy nagy vágy ágyában születtek, mély vágyban, amely nem lelt földi nőt.” Másutt meg azt mondja, hogy „szerelmes vagyok a színes szavakba”, melyek olyanok, mint az „arany nyakék”. Kis gyöngy-sort lehet ezekből a műhelytitkokból összeállítani: „formát keresni minden gondolatnak és elvérezni egy fonák igén, a parfümét érezni a szavaknak és tudni: minden szó gonosz szírén”. Gyakran emlegeti, hogy „búcsút veszek ma fájón töletek szonettek, ötvözőttek és kizengők”, bár sohasem tudott tőlük megválni.

Költészete különleges diszpozíció terméke: többnyire a szépség fogalma ihleti. Azonban nem a természetben található, az élet közvetlen látomásaiban szemlélhető szépség, hanem a mások által fölfogott és bemutatott szép. Egy szép kép (*Giorgione, Michel Angelo, Tizian, Gauguin*) vagy szobor (*Meunier*), szép költői mű (Shakespeare: *Hamlet*) vagy dalmű (Chopin: *Szonáta*) jobban izgalomba és működésbe hozza képzeletét, mint a legszebb táj. Lehet vitatkozni arról, hogy a szépnek ez a másodlagos terméke hivatva van-e ugyanolyan esztétikai érzést kiváltani, mint az a priori ihlető: a természet? Ezt minden esetben az alkotás értéke határozza meg. Remekművek — maguk is a természet rendkívüli tüneményei — ilhethetnek művészeket hasonló értékű alkotásokra. Ugyanolyan áhitattal tekint a klasszikus világ alakjaira (*Sokra-*

tes, *Achilles pajzsa*, *Marcus Aurelius*, *Ovid tavaszdala*), mint a Távol-Kelet egzotikumaira (*Buddha-rajongása*). Szereti még a történelemben a nagyok fájó visszhangját, a „szent örökség ropant árnyait“: így szentel verset *Petőfi Zoltánnak* vagy a *Sasfióknak*. Izgatják a sorstragédiák (*Zrínyi*, *Széchenyi*), a torzó életek, a gigászi erőfeszítések (*Napoleon*) és akarások (*Berzsenyi*, *Vörösmarty*) hősei. Ezek hatására mind egy-egy szonettel reagál. A távolság utáni vágy ég benne az elérhetetlen tájakért s ez sóvárog verseiből is.

A *Késő szüret* (1918) és *Éz az én vérem* (1919) Juhász Gyula költészetének legszínesebb korszaka. Érzi, hogy elkésett az életől, magára maradt, hogy öregszik s még mindig nem élvezte az élet fájó szépségeit: „a szép örömnök száműzöttje voltam.“ Nem vigasztalja senki, a szerelem mámorát csak könyvből „tanulta“, „ismeri“, s ha el is feledtette vele a görög ég derűje napjának borulását, azért a vágyak benne is fölszárnyalnak s követelik az élet szépségeihez való jogaikat. Azzal biztatja magát, hogy „mulóban szép az élet, szürettel szép a mámor“.

Érzelmi világában három nő játszott szerepet: Anna, az „örökös“ és bánat-adó szöke „fény“, kinek fájó emléke alkonyáig elkísérte. A *Késő szüret* szintén elérhetetlen Júliája, aki pár versből álló ciklusra ihlette. Végül utolsó szerelme, akit Finikének említ (*Testamentom*) és akihez két szonettet ír. Ez a szerelme „boldog“ lehetett, legalább is erre engednek következtetni elrejtett sorai: „amit te adtál, bár elszállt az óra, én elviszem a síri nyugovóra s az örök éjben is hevíteni fog.“

A soha be nem teljesezhető szerelem érzéséből fakad e poézis: örökös álmvilágban él, szerelmét is valóban csak „elképzelte“, ideált „alkotott“ magának, akinek csak a neve volt Anna vagy Júlia. Hogy a valóságban mennyire nem léteztek, bizonyítja az is: a költő már arra sem emlékezett, hogy „milyen volt szókesége, nem tudom már, milyen volt szemé kékje, nem tudom már“. Tesztetlen és parttalan szerelemnek zsoltárai az Annához írt versek: inkább szereti a sóvárgást, mint a beteljesülést, közelebb áll hozzá az epedés, mint a csók, s a szerelem teljesülhetetlen végtelenségének „mély titka ringatja, hol nincs semmi part“. Gyakran valóságnak érezzük, amit szerelméről vall, hogy csak „Amor intellektualis Dei“. Ezt az átlényegülő, a dolgok valóságizét és fájdalmát nem érző helyzetet így rajzolja meg:

...nekem már itt álmodom az a lényeg
 És nekem már a vágyak kínja nem fáj,
 A vágy nekem csak hegedűszó, ének,
 Az én szerelmem szőke fellegen száll,
 Hol játszanak az angyalok, a fények,
 Hol nincsen Anna, senki, semmi nem fáj!

Ezért írhatta, hogyha önmagába pillant, úgy érzi, csak egy könny volt, mely porba hullt, egy csók, mely hideg kőre lelt, „egy pillangó, ki csillagot keres s elgázolja egy durva szekeres“.

Következő két könyve (*Nefelejcs*, 1921. *Testamentom*, 1925) mélyebb emberi tartalommal teljes. A „jegyenék testvére“-nek igazi formája a magyar tájak bemutatása. Tájképei költészetünk legszebb pasztellfestményei: mintha Tömörkény „rajzai“ ömölne nének versekbe. A Tisza „bűvölete“, lankái, a kis „sönlyék“, legelesző tehennel, ballagó parasztokkal, kiknek tekintetében az éggel a tiszta-lelkűség és a jóság is tükröződik. Juhász Gyula „etnografikus“ versei minden szociografiánál becsesebbek, mert a szegedi nép élete a maga realitásával tükröződik bennük. Magyar táj ez — írja —: „így lát melán egy magyar szem.“ Ezt a természettel való együttérzést annyira fokozza, hogy úgy érzi:

Oly hirtelen borult az est fölébem
 S az ős az oly gyorsan rámtalált.
 Úgy állok itt a hervadó vidéken,
 Mint a topolyafák.

Szeged és környéke az ő Mekkája: ide tér meg a kényszerű vándorlások keserű ízével, itt érzi csak boldognak magát s ezt a relatív boldogságtudatot a táj szépségei és borongós város-szemlélete keltik föl benne:

A Tiszaparton halkán ballagok
 És hallgatom, mit sírnak a habok?

Ott fön, ahol most vén harang dalol,
 Dugonics András búsult valahol.

Itt Tömörkény, ott Gárdonyi lakott,
 Petőfi Zoltán erre ballagott.

Érzem, hogy az öreg Tisza felett
 Az örökélet csillaga remeg.

Ez az irodalomtörténeti líra azonban már a reflexió talajában gyökereződik s élmény helyett az olvasmányi ihlet hatásaira vezethető vissza.

Tájképeiben is — melyek többnyire egy belső lírai kép genreszerű objektivációi — az átalakuló magyar élet tipikus alak-

jait vagy jeleneteit szemlélteti: kritikája nem éles szatíra, inkább a rezignáció fájó húrjai zsonganak fel belőlük. Ilyen a mulatozó dzsentrí arca is (*Régi falusi állomáson*). *A tápai Krisztusban*, ebben a leggyakrabban idézett miniatűr remekében a magyarság sorsát az Údvözítő szenvedéseivel azonosítja:

A magyar Krisztus, a falusi szent
Hiszen nekik is megváltást izent:

Mely őt paskolja, s a falut veri
És folyton buzgó őt szent sebei

Nem a magyarság sorsát hirdetik?
És ki segít már, ha Ő nem segít?

A magyar népi életnek nem egy jellegzetes alakját vázolta föl s képeinek értéke, azok őszinte és reális ábrázolása. Ilyen *Bukosza Tanács Ignác*, a kecskedudás, a „vén magyar szatír“, aki ha a városba ment néha, a cigányt leintette és „magának muzsikált“. De a falusi kis tót szolgáló, Ancsa (többször megénekli) is ilyen, aki szégyenével a Morvába öli magát. Vagy a világháború „hőse“, Prokop, aki a magyar hadiárva fejét könnyezve símogatja, mintegy magának rebegve: bocsáss meg, nem én voltam (*A muszka*). Történeti színezetű rajzaiban is egy-egy jellemző, sokszor bizarr epizódját elevenítette föl a históriának, természetesen a maga erősen szubjektív lírizmusának szemüvegén keresztül. Ilyenek Thonuzoba, Szent László és a „váradi püspök lánya“, Pálfi bíró Piros lánya, aki Dózsa György után hervad el.

A művészi hivatást bármilyen magasra értékelte — örökké teljesületlen vággyal szívében — az élethivatásnál kevesebbre becsülte: erre vall ez a kijelentése: „ne feledd, hogy múltó minden álm s legszebb szerep, ha hú kar áldva átfon“ (*Fiatál színésznő*). Életfölfogására jellemző, hogy Reviczky mellett a legbánatosabb magyar költő nem volt a szó szoros értelmében pesszimista, mert hitt az ember magasabbrendűségében: „jó az ember, nagyra született, csak a sors gonosz“, vagy még világosabban

Hogy szent az élet és hogy szent az ember,
Ki jövőt épít, mint korállt a tenger,
Ki a sötét odukból fényre vágyva,
Majd győzni fog a földön nemsokára!

Érzi, hogy az ember sorsa mélyebb és istenibb a többi halandónál: neki rendeltetett a lélek örökelete. Látja a bűnök és lelki elborulások tragikus okát, de azt is tudja, hogy az Isten végtelen kegyelme a fájdalomnak után a legszebb beteljesülést jelölte

ki neki: a végtelen feltámadást, mert „izent a halál s a hantok ormán nincs vég, nincs határ“. Másik alkalommal pedig, nyilván a buddhista reinkarnációs gondolat hatása alatt azt írja, hogy „régí életeim szenvedéseit békélt gyönyörrel újra izlelem“.

Költészete mélységének kristálytükre a *Hárfa*ban (1929) kezd megtöredezni. Ember- és léleklátó ereje hanyatlik. Előbbi gyűjteményeiből összeválogatott antológia a *Hárfa*, melyet 38 új verssel színeezett. Ezek azonban már nem a régi Juhász-lírárt reprezentálják. Érezni, hogy lelki egyensúlya billent meg. Valamivel halála előtt még egyszer megjelentek versei, — figyelmeztető címe (*Fiatalok még itt vagyok*) mindenkit megdöbbsentett. Babits előszavában írta is, hogy a költő „eltávolodott“, de „ajándék most: újra hallani“. Hangja még egyszer megpróbált a régi zengéssel esendülni fel; mint a haldokló hattyú éneke, úgy szárnyalt az ismételten elboruló elnéjű költő egészséget és optimizmust hirdető szimfóniája:

És mégis, mégis jó dolog,
Hogy élek és hogy dúdoló.
Magányos lelkem égre néz
És megszépül a szenvedés.

Az égen örök csillagok,
Fényesek és fiatalok,
A földön is ifjú szemek:
Még egy ideig nem megyek.

Magabazárkózó, érzéseinek és gondolatainak elefántesontornyában szuverén jogokkal uralkodó költő volt, akit korának forrongó világnézeti harcaiból örökös szerelemként csak a szépség érdekelt: „én is furdetém tört lelkemet mindenben, ami szép“. Magányosság-nosztalgijára jellemző, hogy még az egyedüllétet is megszemélyesíti: „csak vágyak nélkül tuskétlen az élet, csak népek nélkül népes a magány, hagyd magára e látszatos világot és maga a világ lesz majd veled“. Amíg a magyar irodalomtörténetnek lesznek hűséges krónikásai, addig *A váradai püspök lánya*, az *Újvidéki emlék*, *A tápai Krisztus*, a *Negyvenhatosok*, az *Ó asszonyok* és a *Fiatalok még itt vagyok* költészetünk örök értékei közé fognak tartozni. Valóban önmagáról is elmondhatta, amit Babits Mihály jubileumára írt, hogy „hoztál magaddal új dalt, mely az ősi örök verseknek örzi zengzetét“.

Mind haláláig hű maradt a lírához: egyike azon költőinknek, aki tisztán a líra jegyében indult és úgy is suhant át az Örökkévalóságba.

Péterfy Jenő önképzőkori működése.

Péterfy Jenő, a magyar gondolat és tudományos próza egyik legkiválóbb művelőjét 1866 őszén atyja, a nyugalombavonulása előtt álló gazdászati intézeti igazgató, a várbeli Kovachich-családnál helyezte el az Országház-utca 100. szám alatt lévő házában s egyidejűleg kivette a pesti piaristák iskolájából, hogy a budai egyetemi főgimnázium VII. osztályába irassa. A tizenhatéves ifjú a kiegyezés hajnalán, a nemzet nagy esztendejében, de a szép multa visszatekintő intézetnek is egyik fényes szakaszában lett budai diák. A főgimnázium élén akkor Lutter Nándor, a M. T. Akadémia levelező tagja állott s a tanári karban nem kevésbé jelentékeny egyéniségek munkálkodtak, mint Ribáry Ferenc, Szamosi János, Pónori Thewrewk Emil, Vass József stb.¹ Péterfy Jenő² tehetsége új környezetében is hamarosan kitűnik, — már az első félévben a népes osztály tanulmányi rangsorában a negyedik helyet foglalja el és általános *kitűnő* előmenetelét mindvégig meg is tartja. Erkölcsi viselete példás, figyelme feszült, szorgalma pedig ernyedetlen.

De nemcsak szorosan vett iskolai kötelezettségeinek felelt meg ilyen dícséretesen a jeles tanuló, olvasottsága, írói készsége mindinkább gazdagodó általános érdeklődése, korán megmutatkozó kritikai érzéke — s nem utolsósorban rokonszenves egyénisége is — már az első esztendőben vezetőszerepet biztosít számára az Önképző Egyletben. Társai a Bírálóválasztmány és az Évkönyv szerkesztő bizottságának tagjává választják, nyolcadikos korában pedig az Egylet alelnöke és a Bíráló-választmány elnöke.

Nemcsak az iskola, de az Önképző Egylet is egyik kiemelkedő korszakát éli ezekben az esztendőekben. Az értékes tanároknak értékes tanítványaik vannak. Az Egylet tiszteletbeli elnöke természetesen maga a főgimnázium igazgatója, míg elnöke Szamosi János, Péterfy osztályában a görög nyelv és irodalom tanára. Szamosi minden tudásával és lelkesedésével vezeti a reábizott Egyletet s ez lehet elsősorban a magyarázata annak, hogy az 1866/67-iki oly „többszörösen megcsontított s örvendetes körülmények által kellemesen megzavart tanévnek“ is — amint ezt a ma már természeténél fogva ritkaságszámba menő Évkönyv előszava írja³ — olyan figyelemreméltó a munkássága. A 33 munkálótág 46 prózai művet és 61 költeményt adott be, amelyekből a bírálók 19 prózát és 46 költeményt el is fogadtak. Az Egylet ünnepi szónoka ebben a tanévben Darányi Ignác. Ő intéz szöveget az egyleti tagokhoz az év elején, ő szól Kölcsey Himnuszának szelleméről és ügyesen megfogalmazott

¹ Szalay Gyula: A királyi egyetemi katolikus gimnázium története, Budapest, 1937. Továbbá: Tudósítvány a budai királyi egyetemi főgimnáziumról. 1867/8.-diki tanévben, Budán, 1868.

² Neve a főkönyvekben több ízben Péterffy-bejegyzéssel szerepel.

³ A budai királyi egyetemi főgymnasiunai Önképző Egylet negyedik Évkönyve, 1867. Budán, 1867.

beszédével ő búcsúztatja 1866 december 31-én az elmúló esztendőöt, hogy megemlékezzék a gyászról, mely Dessewffy, Klauzál és Czuczor halálával a nemzetet érte, de a reménységről is, mely joggal támadhatott akkor a lelkében. A két hivatalos költő: Kelmönffy Lajos és Scheinast Károly, a kritikus és az értekező Péterfy Jenő.⁴ Bírálatait szigorúsága ellenőro is elismerik az egyleti tagok, értekezéseit pedig őszintén megtapsolják.

Tanárai közül Péterfyro minden bizonnal a történetíró Ribáry Ferenc volt a legnagyobb hatással, akinek tudományos megítélése maig hiányos és talán kissé felületes is. Ribáry kelti fel növendéke érdeklődését a történelem, az antikítás iránt és ő adja kezébe Mommsen műveit. Hetedikes korában Péterfy két értekezést nyújt be. Mind a kettőt elfogadják, mind a kettő történelmi tárgyú. Az egyik *Schweiz őskori cölöpéptményeiről*, a más-ik *Tiberius Sempronius Gracchus*-ról szól. A tárgyalasztás feltétlenül Ribáry jótékony hatására mutat. Csak nyolcadikos korában, a pályaválasztás küszöbén nyúl a tanárnak készülő Péterfy irodalomtörténeti tárgyhoz, amikor *Goethe Faust*-ját dolgozza fel, de amennyire ki tudjuk következtetni, ezúttal is kikérte tanára tanácsait és nem feledkezett meg a Fausttal kapcsolatos történelmi mozzanatok kiemeléséről sem. Középkiskolai tanulmányainak ez utolsó esztendeje egyébként az Önképző Egylet szempontjából már nem olyan termékeny. Alelnöki — voltaképpen ifjúsági elnöki tisztségét — mindössze néhány hónapig láthatja el. Családi körülményei ismét változnak, atyja már „magánzó“, ő meg az első félévben betegeskedni kezd úgy, hogy a második félévben betegség címén ki is kell maradnia és év végén mint magántanuló tesz osztályvizsgát, — természetesen kitűnő eredménnyel. Nevét így is kitörülhetetlenül írta be a nagymúltú Önképző Egylet történetébe.

Három ismeretes önképzőkori felolvasása közül a *Tiberius Sempronius Gracchus* címűnek a szövege van a kezünkben.⁵ Tanulmányozása rendkívül érdekes, mert minden erőszakolt belemagyarázás nélkül bizonyosságát adja Ribáry Ferenc jótékony nevelői irányításának és az ifjú Péterfy meglepően kiterjedt olvasottságának, aki már most sem elégszik meg az olvasmányaival való egyszerű elszámolással, hanem a történések mögül a lényegot, az embert szeretné kibontakoztatni.

Forrásait maga említi meg. Plutarchos Ed. Eyeh német fordításában, Mommsen *Römische Geschichte*-jének második kötetét a negyedik kiadásban, A. H. L. Heeren: *Geschichte der Revolution der Gracchen*, *Aus den kleinern historischen Schriften* sorozatban. Szilágyi Ferenc: *A Gracchusok revolútiója Rómában* c. tanulmányát olvasta, amely a *Klio* történelmi évkönyv második évfolyamában jelent meg. Továbbá haszonnal lapozgatta Rottech *Allgemeine Weltgeschichte*-jét, Josef Beck *Geschichte der Griechen und Römer*-jét és III. Napoleon császár Julius Caesarról írt művének második kötetét, amelyet Greguss Agost és Székely fordított nyelvünkre. Már az egyszerű vizsgálat megállapíthatja, hogy e bőséges bibliográfia nem a könyvcímek fitogtató felsoro-

⁴ Szalay Gy. i. m. 149. lap. Továbbá: A budai királyi egyetemi főgymnasiumi Önképző Egylet ötödik évkönyve. 1868/9., Budán, 1869. Első rész.

⁵ A budai királyi egyetemi főgymnasiumi Önképző Egylet negyedik Évkönyve, 1867. Budán, 1867. 114—142. ll.

lása; Péterfy értekezésében több olyan anekdóta és vonatkozás is van, amelyeket akkoriban csak a művek egyikéből-másikából merithetett.

Jeligéül Cato Censoriust idézi: „Mi lesz Rómából, ha többé egy államtól sem kell tartania?” S ez a Ribáry tanítását, de a 67-es szellemet és nemzet-tudatot is összegező idézet egészében végigvonul Péterfy e korai munkáján. Bevezetésül Róma történetének rövidrefogott hosszmeteszét adja, a néhány kunyhó kezdeti állapotától a királyságon át a „status főnnállásának hetedik századáig,” amikor a szélsőséges életformák, a „roppant gazdagság” és az „aránytalan nyomor” szinte szükségszerűen idézték elő a Gracchusok reform-törekvéseit. A nemeskeblű testvérpár idősebb tagjáról, Tiberiusról szól az értekező.

Tiberius Gracchus „valódi jellem egy oly elsatnyult időben; égő hazaszeretet s szabadságvágy a minden nemesb iránti apathia idejében; önfeláldozásra kész kebel az elnyomottak érdekeiért az egoizmus örömtelen korában: ily jellem ily időben, mint üstökös oly ritka”. Ha tetteinek indítóokait tekintjük, lelkünk emelkedik, sikertelensége azonban arra a lemondó tanulságra vezet, hogy a „súlyedés útján lévő nemzetet egyesek — bírjanak bár Tiberius Gracchus nemes szívével, Caius Gracchus lelkesedése, Cato, az utolsó republikánus törhetetlen jelleme — vagy Brutus hazaszeretetével, a súlyedéstől melybe mintegy a fatum által üzetve rohan, meg nem menthetik: azon szomorú tapasztalást tehetjük: hogy ama *lázás állapot*, mely alatt egy nemzet szabadságától megfosztatik, s rá a szolgaság bilincsei veretnek, — valamint a gyümölcsöző ősz után a rideg tél következik — éppoly természeti szükség. De térjünk Tiberiusra.”

E lelkes, ifjú üdeségében is megkapó bevezető után három ügyesen tagolt fejezetben ismerteti Péterfy a hős dicsőségét, bukását és végzettszerű halálát. Egész felépítése módszerében meglepő. Mint később az érett gondolkodó, már az önképzőköri felolvasó is az okokat keresi. A tettek és a jelenségek rugóit. Ezért sorakoztat fel minden keze ügyébe kerülő adatot mint érvet, például Tiberius Gracchus sikerének megértetésére. Családja előkelőségével, történelmi és politikai multjával adódó helyzeti előnyén kívül szép lelke és tiszteletreméltó műveltsége is hozzájárult ahhoz, hogy Tiberius a nép kedvence legyen, sikerének igazi titka mégis szónoki készségében rejtett. „Rendesen nyugodt, átgondolt logikája által meggyőző szónoklata csak néha-néha illeté a szenvedély húrjait. De ilyenkor ha nagy néptömegetől körülvéve, szava a szószékről egy szép és igazságos célért lelkesülten hangzott, *rettenetes és meggyőzhetetlen volt*. Egy ellensége, egy ellene fondorkodó sem mert moccani, ha hallá e már csak igazságuk által is megdöbbenő szavakat.” S itt Tiberiusnak a vadállatokról tett hasonlatát idézi, melyet Plutarchos IX. fejezetében találhatunk meg.

Erő van ezekben a mondatokban a meggyőző, életeleven kép élénkállításának ereje. De amint a szónokló Tiberius Gracchust magunk előtt látjuk, úgy érzékeljük mintegy korát, melyben a „demoralisatiót” az arisztokrácia és a proletariatus egyaránt terjesztette, — o veszélyes mótelyt, — „mely ha egyszer egy nemzetbe befészkelte magát, majdnem kiirthatatlanná válik.” Salustiusra, Kineasra, Jugurthára hivatkozik a kor jellemzésének során, hogy egyúttal mérlegét is adja: „Egy eddig oly nagy nép s ennyire súlyodni! Való-

ban a római történet e szomorú lapja — jobban mint bármely más — tanúsítja: hogy az emberi természet s szellem, minden előbbi emelkedettsége dacára mennyire elkorcsosulhat, mennyire súlyedhet.“

Tiberius Gracchus, e kornak talán egyetlen igaz embere, ő legalább rendületlenül állt, mint „viharban zajló tengeren a világító-torony“, s aki mintsem hogy az árral továbbússzék, „nemes szíve inkább elmerülni“ készített. Bukását főképen kora magyarázza. Péterfy nem feledkezik meg arról, hogy Tiberius törvényének bővebb ismertetésével egyúttal annak bírálatát ne adja, amelyet abban lát, hogy törvényjavaslat minden üdvössége és emberisége mellett is — sőt bizonyos fokon annak hatására — a római birodalom nagy belső forrongását indította el, Cicerót idézve: „a belláborúk elolthatatlan fáklyáját gyújtá meg“. Ez a bírálat Tiberiust, az államférfiút kissé kárlozhatja, az embert azonban annál inkább emeli s annyi kétségtelen, hogy „ha működését siker nem koronázta, ha az eszközök horderejében csalódott, az nem neki rovandó fel hibául“. Halála megdöbbentő és igazságtalan és ezért állott a szabadság szelleme lefelétartott fáklyával sírjánál, mert nemcsak őt, „leghívebb bajnokát siratá, hanem egyszermind a népet is, mely legderckabbját megölte, s melyet elfajultsága miatt el kellett hagynia“. Utána Róma kétségtelenül megérett a „zsarnokság“ elviselésére.

Igy gondolkodik és ír a tizenhétéves Péterfy, s e megmaradt írása sokban magyarázata annak, miért voltak olyan készek és érettek már első cikkei, bírálati is, amelyekkel fellépett. Ez a megőrzött önképzőkori munkája ugyanis annyi módszerbeli rendszerességet, annyi szemléletes elevenséget, a tárgya iránt érzett akkora odaadó szeretetet mutat. S mondataiból is előtör már a későbbi stílusművész finom ritmikája. Fejlődésére az iskola és az Önképző Egylet feltétlenül kedvező hatást gyakorolt, de annyi bizonyos, hogy koránérő, korán beteljesedő tehetség volt.

Dénes Tibor.

Schöpplin Aladár: *A magyar irodalom története a XX. században.* Budapest, 1937. 312 l. Grill Károly könyvkiadó vállalata kiadása.

Ezt a könyvet sok szenvedélyes, sőt kínéletlen hangú támadás érte. Bíráói elsősorban az elfogultság vádjával illették: sok érdemes írónak a novét is alig, vagy egyáltalában nem említi, a megemlítettek között viszont számos kétes értékű is akad. Aztán a szerzőt rokonszenve az irodalom baloldala felé vonja, itt bőségesen osztogatja a pálmát, a jobboldalnak pedig immel-ámmal, szükecskén méri. Ezek a vádak határozottan helytállóak, de ha csak ebből a szempontból bírálnánk a könyvet, éppen a kifogásolt hibába esnénk. A szerző különben sem fél az elfogultság vádjától. Könyve külső borítéklapján írt soraiban Gyulai Pálra hivatkozik: „a kritikusknak legyen meggyőződése és álljon helyt érte“. Nos hát, szerzőnk határozott állásponttal és meggyőződéssel rendelkezik, nincs is szándékában elfogulatlanul tárgyalni irodalmunknak azt a korszakát, melynek harcaiban ő maga is derekasan kitett magáért.

A szerző a bíráló könnyedebb tollával olyan művet írt, mely az irodalomtörténész alapos elmélyedését, tárgyilagosságra való törekvését, de elsősorban szigorú módszerét kívánta volna meg. Mert más a bíráló, és más az irodalomtörténész álláspontja. A bíráló úgyszólván önmagában szemléli a művet, igyekszik meghatározni belső értékét, súlyát, színvonalát, s ebben a művelletben csupán saját ízlése és meggyőződése vezet. Az irodalomtörténész a fejlődés folyamába állítja bele a művet, megfigyelve fogadtatását, hatását, az előzményekkel való kapcsolatát, szellemi gyökereit, további sorsát stb. Ő is értékkel, de nála nem ezen van a hangsúly, hiszen az ő egyéni értékelései édeskeveset változtatnak a már megtörtént tényeken: ő elsősorban történetet ír.

Ilyen igazi értelemben vett irodalomtörténetet a kötetnek talán csak az első fele nyújt. Ebben a szerző a fejlődés menetét követve ismerteti az Aranytól Adyig vezető utat. Legtöbbnyire írói arcképeket fest: Arany, Gyulai, Jókai stb. érdekes jellemzését adja. A 90 es évek meddő korszaka után meggyőzően fejtegeti azokat az okokat, melyek végül is az irodalom kettéválásához vezettek. Itt következnek a könyv legérdekesebb fejezete: *A Nyugat indulása*, mely 50 lapon keresztül színesen vázolja a korszakalkotó folyóirat külső történetét. E fejezettel búcsút veszünk a történetírótól: a könyv második felét „éremszerű arcképek“ töltik ki. A visszatekintésben a szerző maga is „mozaik-képnek“ nevezi művét. Akár betűrendbe lehetne szedni az egyes írókról szóló cikkeket, annyira nem köti össze lényegesebb szempont.

Sok-sok megjegyzést lehetne fűzni a könyv egyes fejezeteihez, perbe szállni nem egy állításával, lehetne vitatkozni, cáfolni, ellentmondani. Mindehhez azonban nincs elég terünk. Mégis valamit feltétlenül meg kell jegyezni: a könyv minden sorára rányomja bélyegét az író magát leplezni nem akaró, őszintén megvallott baloldalisága. Ez főleg abban nyilvánul meg, hogy a

jobboldal íróiról írt fejtegetései elég szigorú hangúak (szerencsére sohasem csapnak át nyílt ellenszenvbe), viszont a Nyugat íróiról szóló részekben valami csendes lelkesedés ömlik el. Itt sűrűn megcsendülnek a magasztalás hangjai. A legnagyobb elismerés hangján Babits Mihályról szól: őt tartja az élő irodalom legnagyobb értékének. Valahogy úgy van vele, mint Gyulai Pál Arany Jánossal: tökéletesnek, befejezettnek véli, alapnak, melyre értékítéleteit építheti. Következésképpen nincs ellene semmi kifogása. Babits az igazi lírikus: „költőnek lenni nála nem időközönként fellépő hangulat, hanem állandó lelki-állapot és életforma“. Azokkal szemben, akik papirosszagúnak, mesterkéltnak érzik Babits költészetét, megállapítja, hogy „kevés költő lát meg annyit a világból, kevés költő dolgozik olyan nagy anyaggal... kevés költő él olyan intenzív életet, mint ő“. A magyar nyelvnek és versnek tökéletes mestere. Regényeiről is a legmélyebb elismeréssel beszél. Az *európai irodalom története* című munkáját kétszer is szóba hozza. (226., 273. l.) Ebben Babits „a magyar irodalom legkitűnőbb irodalomelemző könyveinek egyikét alkotta meg... Előadásának fénye a roppant tudásanyagot művészi alkotássá nemesíti.“ Úgy érezzük, hogy Schöpflin itt nélkülözi legerősebben a történeti távlatot, mely mégis csak szükséges minden érdektől elvonatkoztatott ítéletek kimondásához. Mert ez a jellemzés túlságosan egyhangúra sikerült, nem ártott volna itt ott egy pár gáncsot is elszórni mutatóba.

Egy másik hasonlóan feldűcsért író: Kafka Margit. A magasztaló kifejezések róla szólván egymást érik. „Mint társadalomrajz a *Szinek és évek* mindenestre a legnagyobb szabású magyar regények közé tartozik.“ Kafka az első igazi író nő nálunk, sőt „nincs ilyen asszonyias írő több, talán az egész világon“ — fejezi be szerzőnk a róla szóló hosszú cikket.

A szerző harmadik megcsodált alakja: Osvát Ernő, a „szerkesztő-génie“. Alig írt valamit, mégis ő volt „a legkiválóbb magyar kritikus a megújult irodalmunkban“. Csalhatatlan bírálatait csupán előszóval közölte az érdekeltekkel, óriási kárára az irodalmi utókornak. Kiváló jellem lehetett: hajthatatlanságát Gyulaiéhoz hasonlítja a szerző: „karaktere a Gyulai típusából való ember“. Persze a művésznek jóval nagyobb szabadságot adott, mint Gyulai, sőt „szerinte az írónak minden szabad, amit jól meg tud csinálni“ Igen érdekes mondás ez a Nyugat szerkesztőjének szájából, jellemző az egész mozgalomra, mely az irodalom öncélúságát tette felfogásának tengelyévé.

A Nyugatot és a vele megindult új irodalmat szokás azzal vádolni, hogy idegen lelkiséget hozott, a magyar hagyományokkal alig törődött, a nemzeti mult nem érdekelte, azonkívül erkölcsi felfogása laza volt. Schöpflin ezzel szemben arra mutat rá, hogy mindez babona és tévhit, mely a régi polemiák során tapadt a Nyugatra: ezeket letisztogatni elsőrendű feladatának tekintette. A nyugatosok az irodalom önállóságáért küzdöttek, a konzervatívok tehát kényelmesen rájuk süthették a „nem nemzeti“ jelzőt. Bizonyos, hogy megvolt bennük az ellenszenv a „nacionalizmus türelmetlensége és frazeológiája“ iránt, de ez nem a nemzeti hagyományoktól való elszakadást jelentette. Csupán másképp látták a magyarság sorsát, mint ahogy az a századeleji hazafias szavalmányok olcsó görögtüzeiben tündökölt. Ma már nem fér kétség ahhoz — tehetjük hozzá —, hogy a Nyugat nagyjai, különösen azok, aki-

ket nem Budapest adott: Ady, Babits, Kosztolányi, Móricz stb. erős fajszeretettel, a hagyományokhoz való szerelmes ragaszkodással szolgálták a magyar irodalom ügyét, és mindenben méltó utódai Kazinczynak, Kölcseynek, Széchenyinek és a többi, fajtáját elkeseredetten is szerető nagy elődek. Csakhogy a Nyugat társasága nem volt teljesen egynemű, voltak ott bizony jócskán, akik kevesebb eszménységgel sűrögtek a magyar irodalom körül, akiknek munkája irodalom lehetett ugyan, de nem volt magyar irodalom. Legfeljebb az az érdemük, hogy magyarul írtak. Akárhogy forgatjuk a dolgot: az igazi író nem vonatkozhat el hazája, nemzete, faja dolgaitól anélkül, hogy értékét, jelentőségét, esetleg színvonalát is erősen ne csökkentené. A növény sem eresztheti gyökereit máshová, csak az édes anyaföldbe.

Schöpfung ezt a szempontot figyelmen kívül hagyja értékeléseiben, ennek érvényesítését még a legöregebb konzervatívok sem kívánhatják a Nyugat kritikásától. Mindazáltal bármilyen pártállású olvasó számára is érdekes olvasmány lesz ez a könyv, mert szerzője élmények alapján, frissen írta meg. Nem éri be az általánosság ködében mozgó, szokványos jellemzésekkel, hanem mindenütt a lényegre törve az író sajátos vonásait igyekszik elének vetíteni. Biztos kézzel rajzolja meg ezeket az írói arcképeket, s ha tere engedi, egy-egy művet is finoman elemez. Ha nem is erénye a tömörség és mondanivalójának szorosabb megszerkesztése, sehol sem válik terjengőssé vagy pongyolává. Habozás nélkül kimondhatjuk: könyve kritikai irodalmunk legjobb termékei közé sorolható.

Mégis szóvá kell tennünk valamit könyvével kapcsolatban. Szerzőnk igen szereti az idegen szavakat; lépten-nyomon, minden szükség nélkül él velük. Tudjuk, hogy a Nyugat köre lenézi azokat, akik a nyelvtisztaság és a nyelvhelyesség kérdéseit szóba merik hozni. Mégis határozottan tiltakoznunk kell az idegen szavak izléstelen és idejét múlta divatja ellen. A szerzőnek nincs is szüksége arra, hogy könyvének tudományos és komoly jelleget általuk kölcsönözzön. Be kell látnia, a könyvében elszórt ezernyi, legtöbb esetben furcsa hatású (sok olvasó előtt ráadásul érthetetlen) idegen szó csak rontja munkája tisztaságát és magyarságát. Kedvenc szava: *attitude*. (Ez egyébként Babitsnak is kedvelt szava: „A költészet végeredményben *attitude*“ — idézi tőle Schöpfung.) Egyik jellemzésben ezt olvassuk: „Urbánus lélek volt; disztíngvált.“ (70. l.) Ez még hagyján. De illet már nem szabad lett volna leírni: „*Bizánc*-tragédiája paradigmája lehetne a dialektikai drámának.“ (85. l.) Ez már nem nyelv, ez zsargon. Illyés Gyuláról ezt írja: „*ressentiment*-t érez a faluval nem törődő városi nép iránt is“. (280. l.) Erről a népből jött költőről szólván igazán stílszerűtlen franciául mondani azt, hogy: titkos gyűlölet. Persze vannak idegen szavak, melyeket kényszerűen kerülgetni éppoly hiba lenne, mint a feleslegeseket nyakra-főre használni.

A könyvben a magyartalanságok sem éppen ritkák. Általában meglátszik, hogy a szerző ahhoz a nemzedékhez tartozik, mely gyerekesnek és iskolásnak tartotta a művészet mesterségi részével való foglalkozást. Pedig minden írónak kell értenie egy kicsit a nyelvész mesterségéhez.

Kár, hogy a könyvbe helyesírási hibák is becsúsztak.

Bence István.

Edmond Poupé: *Alexandre Kisfaludy à Draguignan. Thermidor-Fructidor an IV (Juillet—Septembre 1796), Draguignan, 1937.*

Egy különös véletlen, a budapesti rádióállomás egy francia nyelvű és Kisfaludy Sándor franciaországi hadifogságáról szóló előadása keltette föl Poupé draguignani könyv- és levéltáros figyelmét a magyar költő iránt. Ennek az előadásnak hatása alatt kutatásokat végzett a draguignani levéltárban, a párizsi magyar követség révén megszerezte Kisfaludy életrajzi adatait, valamint Naplója és Autobiographiai Jegyzetei némely részleteinek francia fordítását, sőt pár évvel ezelőtt el is látogatott hazánkba s egyéb magyar városokon kívül fölkereste Sümeget, ahol a költő egykori lakóháza többé-kevésbé változatlan állapotban ma is látható, ahol a temetőben hamvai pihennek, s ahol a Darnay-múzeum a Kisfaludy-emlékek tekintélyes gyűjteményét őrzi.

Poupé a *Revue des Etudes hongroises* 1933-i évfolyamában megjelent dolgozatában (Alexandre Kisfaludy à Draguignan) s Budapesten, Pécsen és Győrött tartott előadásaiban számolt be kutatásainak és tanulmányainak eredményeiről, melyeket most tetemesen kibővítve könyvében is közreadott, s amelyek tisztázzák Kisfaludy provençoi tartózkodásának részleteit. Poupé megtalálta azt a házat, melyben Kisfaludy Draguignanban lakott s vele szemben azt a másikat, melynek francia barátnöje volt a lakója, a levéltárban ráakadt egy írásra, melyen egyéb hadifogoly-tisztársaikkal Kisfaludy Sándor és Vizekety Zsigmond aláírása látható, és más egyéb, gondosan összegyűjtött adatok alapján munkájában pontosan rekonstruálja azt a környezetet, melyben Kisfaludy két hónapot töltött, s megismerteti velünk mindazokat a személyeket, kikkel ez idő alatt érintkezhetett. A költő Naplójából is, meg Poupé adataiból is nyilvánvaló, hogy Kisfaludy hadifogsága aránylag könnyen volt elviselhető s hogy a délfrancia városka lakosai, habár véres forradalmi idők közepette éltek, sokkal szívesebbek, megértőbbek és emberesebbek voltak, mint aminőknek hét évtizeddel később a világháborúban utódaik mutatkoztak.

Mint hogy Kisfaludy naplója egy részét és önéletrajzát utólag, emlékezetből írta, Poupé a bennük foglalt adatokat nemcsak kiegészíti, hanem helyesbíti is. Az ő adatai alapján most már teljesen világosan áll előtűnk d'Esclapon Karolina alakja is, aki tudvalevőleg Kisfaludy költői fejlődésére bizonyos hatást gyakorolt. Ez nem volt menekült párizsi leány, ahogy Kisfaludy írja róla, hanem Lyonban született 1775-ben egyszerű pogári családból (atyja egykor királyi testőr volt Versailles-ban) és Lyonból került egyik nagybátyjához Draguignanba. Lehetséges, hogy Párizsban nevelkedett, mindenestre az átlagon felülemelkedő, művelt, olvasott nő volt, három évvel fiatalabb, mint Kisfaludy. Igazi preromantikus irodalmi barátság fejlődött ki köztük, melyben nagy szerepet játszott a költészet: együtt olvasták Petrarkát, a XVIII. századi francia költőket, de Voltairet, Rousseaut és Choderlos de Laclost is. Poupé kinyomozta D'Esclapon Karolina további élettörténetét is, melyről Kisfaludy nem szerzett tudomást. Eszerint Karolina Kisfaludy távozása után férjhez ment egy Sibille nevű tengerészkapitányhoz, Saint-Tropez-ban, majd Párizsban lakott, hányt-vetett sors jutott osztályrészül, s fiatalon, 30 éves korában meghalt. Ő is, mint Kisfaludy, valószínűleg élete végéig kegyelettel őrizte ismeretségük emlékét.

A könyv második fele Kisfaludy Naplójának, továbbá Önéletrajzának és Hattudalának hadifogságáról és Karolináról szóló részleteit közli francia fordításban, azonkívül tartalmazza a Kisfaludyra és fogolytársaira vonatkozó hivatalos katonai iratok szövegét. A munka érdekességét fokozzák a szövegközi képek, köztük Draguignan egy régi látképe, Kisfaludy arcképe, draguignani lakóházának képe stb.

Poupének meleg rokonszenvtől sugallt és sok utánjárással összegyűjtött levéltári adatok alapján készült műve tanubizonyosága egyúttal annak, hogy értelmes propagandával és kellő előzékenységgel külföldön mindennél lehet a magyar irodalomnak barátokat szerezni.

Birkás Géza

Halmi Bódog: Fejek. Budapest, 1937. 128 l. A szerző kiadása. Arany János nyomda.

A szerzőnek ez a tizenhetedik könyve. Harmincöt évi írói pályáján szerényen visszahúzódva dolgozott, bár kritikai munkái egy folyton fejlődő és tapasztalatokban egyre gazdagodó tehetségnek igen érdekes termékei. A szerzőnek veleszületett esztétikai érzékén kívül van néhány értékes jellemvonása, ilyen mindenekeelőtt az a nem mindennapi őszinteség, amellyel témáit elemzi. Anélkül, hogy megbántana bárkit, nyíltan megmondja véleményét minden irodalmi jelenségről és minden vizsgálódása elé kerülő íróról. Nyugtalan líraisága sohasem bántó, megállapításai a műértő lélek vallomásai. Emberlátása és írószemlélete tele van eredetiséggel. Most megjelent kötetében huszonnégy íróról számol be, arcképorozata összhangzatosan sorakozik régibb sorozatához és eddig négy kötetben megjelent terjedelmesebb írói jellemrajzaihoz.

B. L.

A. Fr. Gombos: Catalogus fontium historiae hungaricae. Tom. I. Budapestini, 1937. X és 811 l.

A magyar történet Árpád-kori forrásainak nagy gondnal és fáradsággal összeállított jegyzéke indul meg ezzel a kötettel. Gombos Albin, a középkori krónikások sajtó alá rendezője itt számbavesz minden nyomtatott közlést, amit a magyar történet első félezer évének kutatója a magyar mult megvilágítására felhasználhat. A forrásokat *abc* rendben regisztrálja, itt a *c*-betűvel fejezi be lajstromát. Már maga ez a számbavétel is nagyjelentőségű, de a tudós kiadó nem elégszik meg ezzel, hanem közli is a nehezen hozzáférhetőket és fontosakat. Így kerül itt végre egy gyűjteményben elénk — hogy csak a legfontosabbakat említsük — a fuldai évkönyvektől kezdve a Bécsi Képes Krónikáig minden fontosabb történeti forrásunk.

Az első elismerés a gyűjtemény teljességéért jár ki; ez a kötet 1844 forrás-címszót tart számon. A második a közlés hűségéért illeti meg. A szövegeket pontosan adja, csak néhol dolgozza át, mint a 818. szám alatt közölt szövegnél (Benedictus monachus S. Andreae), ahol a szinte érthetetlen latin-ságú forrást érthető latinságra írja át.

De nem elégszik meg a közléssel, hanem forráskritikai megjegyzésekkel is gazdagítja. Elsősorban a közölt forrás történeti értékét világítja meg. Például az *Annales Polonorum II.*-nél megjegyzi: „Contrahit res non iisnno temporibus gestas nullo temporum ordine servato.“ Az *Auctarium Aquiciense*-nél: „Relata genuina, sed confuse enarrata.“ *Benzo episc. Albensis* szövegénél: „Confuse ac fabulose enarrata.“ *Canonicus Wissegradensis* közlésénél: „Fide

digna, Auctor testis et spectator erat rerum gestarum.“ *Chronicae Polonorum*-nál: „Quae auctor refert, caute sunt accipienda.“ A *Chronicon Andaginensis monasterii* kapcsán: „Solum hoc loco sunt enarrata, neque cum alio fonte comparari possunt.“ — Az ilyes megjegyzések mutatják, hogy itt nem egyszerű gyűjtésről van szó, hanem gondos összevetésen alapuló forráskritikáról. Ez a kritika még a beszövéseket is megjelöli; erre szolgálnak az illetén megjegyzések: „Compilatio minima ex parte ex ignotis fontibus, maxima ex parte ex notis fontibus (Chronicon Ekkehardi Uraugensis, Auctarium Ekkehardi Altahense, Chronica S. Petri Erfordensi moderna, Vita S. Elizabethae auctore Theodorico de Apolda, Vita Ludovici IV. landgravii Thuringiae auct. Bertoldo capellano Ludovici et monacho Reinhardsbrunnensi, Chronica minor auct. Minorita Erphordensi) assumpta. Pars asterisco signata est e saec. XV. addita.“ (Az *Annales Reinhardsbrunnenses* kapcsán.) A magyar történeti források kritikája szempontjából ezek a megjegyzések a legfontosabbak, és ilyeneket jóformán minden lapjáról idézhetnénk.

Irodalomtörténeti jelentősége is bőven van ennek a kiadványnak. Nem beszélve arról, hogy egy-egy legenda- vagy mondaelem első jelentkezésének időpontját adja meg, mint például amikor a Lehel-monda motívumainak gazdagodását jelzi, s ezzel lényegesen kiegészíti Solymosy adatait, vagy a szentkorona legendájának első változatait közli stb. — egy-egy megjegyzés a magyar történeti irodalom vitás pontjait is érinti. Ezek közül legfontosabb — bár minden megokolás nélküli való közlése inkább mehökkent — Anonymus gestájának közzététele kapcsán ez a kijelentés: „Gesta non ut auctor ipse composuit nobis extant, sed in exemplari circa annum 1350 penitus retractato, quod ut videtur non est integrum.“ Ez az Anonymus hitelességének kérdését nagyon közelről érintő megjegyzés merőben szemben áll a ma forgalomban lévő feltevésekkel; nagy kár, hogy minden motiválás nélkül itt szerepel először.

A magyar történeti irodalomnak nagy gazdagodása ez a kötet; használatát az utolsó (V.) kötet tartalommutatója teszi majd lehetővé, de így is a legteljesebb elismerést követeli Gombos Albin körültekintő munkája számára. Hála illeti a Szent István Akadémiát, hogy a Szent István-jubileumi évre ilyen maradandó kötettel gazdagította az Árpád-kor történetírásának termését.

Bb.

A jezsuita iskoladráma. II. kötet. Összegyűjtötte dr. Takács József. Budapest, 1937.

Ez a kötet különösképen második kötete egy műnek, amelynek első kötete majd csak idők folyamán fog megjelenni. Szerkezetét meg sem lehet érteni, ha az ember nem ismeri Joh. Müller 1930-ban megjelent művét: *Das Jesuitendrama in den Ländern deutscher Zunge*. A magyar szerző teljes hűséggel alkalmazkodott ennek a német munkának a beosztásához, és azt adja ebben a kötetben, amit Müller a német drámáról a maga II. kötetében adott. Beosztása teljesen ezé a német munkáé. Korántsem szabad ezt hibáztatni, mert Müller csakugyan a legjobb rendet választotta.

A kötet legnagyobb érdeme, hogy magukból a hiteles kútforrásokból akarja hozni mindazt, amit azok a magyar jezsuiták iskolai előadásairól mon-

danak. Sajnos, csak az Egyetemi Könyvtár Historia Domus-ait kutathatta át, s mivel ott bizony sok háztörténet hiányzik, az anyag itt sem teljes. Kénytelen volt megelégedni a millenáris iskolatörténetekkel, ha egyéb forrás nem állt rendelkezésére. Kár, hogy a magyar jezsuita rend, amelynek kalocsai gimnáziumánál működik a szerző, legalább az olyan fontos helyi háztörténetének megszerzéséhez nem segítette, mint a nagyszombati Historia Domus első kötete, amelyről tudjuk, hogy az egykori Nagyszombatban van.

A kezéhez került háztörténetek regisztrálása pontos. Jegyzeteimben összevettem egy-két adatot, s a legtöbb egyezik az itt közölttel. Meggondolást kelt ugyan, hogy néhol hiányt is találok. Pl. Nagyszombatban 1719-ben előadták „Uraniam victricem“ is; 1722-ben syntaxisták „Cultum iustitiae de amore paterno“; 1724-ben az El. is adott elő drámát; Szakolcán okt. 3-án megismételték a Sedecias; stb. Hogy az eredeti forrás megnézése mennyire fontos, azt bizonyítja pl. hogy a komáromi előadásokból elmaradt 1769-ben az Adolescentulus nobilis mellől a „patrio idiomate“; 1767-ben a Sedecias mellől: „Sub finem anni celebrem Sedeciae tragicodiam P. Schmidt hungarico idiomate in scenam dedit“; 1753-ban a Sigismundus Holló-ról szóló dráma tartalmi jelzése; 1749-ben a rhet. és poes. előadásának címe: Jephte, stb. Mindez arra figyelmeztet, hogy még ez a gondos összeállítás sem tekinthető véglegesnek.

Nagyon helyes, hogy a kötet egybeállítója jelzi, ha a darab maga vagy legalább programja reánkmaradt. De itt is vannak hiányok. Csak egy-kettőre mutatok: a győri Post Nubila Phoebus 1714. évi programja megvan a Nemzeti Múzeumban; u. o. a budai Paulinus-darabé 1721-ből, Gratiata Ingratitudo-é 1724-ből, az 1731-i Innocentia-é Selmecebányáról, az 1752. évi Innocentia Docta Nyitráról, stb.

Még több a hiány a darabok lelőhelyét illetően. Nem tud pl. a Vigjátékról, „melyet Hertzeg Barkóczy Ferentz előtt játszott a Jezsuita szerzeti ifjuság Nagyszombatban 1765-ik esztendőben“; pedig ennek a szerzője ismeretes: Szabó József. Szabó reánkmaradt darabjai közül a többit sem említi, pl. a Florillust, melyet Kolozsvárt játszottak 1766-ban; Adonist, amely ugyanott 1767-ben került színre, stb.

Mind a hiányai ellenére is nagy örömmel köszöntjük a szorgalmas szerzőt és kívánjuk, hogy az ígért függelék teljesen be tudja váltani azt, amit nemes lelkesedéssel maga elé tűzött.

Alszegehly Zsolt.

A francia irodalom hatása. (Földvári Erzsébet Klára: A magyar Béranger-kultusz. Pécs, 1936. — Szalczter Hilda: Ifj. Dumas Sándor a magyar irodalomban és a magyar színpadon. Pécs, 1937. — Lengyel Katalin: Baudelaire magyar kritikusai és fordítói. Budapest, 1937. — Hernádi Lajos: Francia darabok a debreceni színpadon 1880-tól 1935-ig a helyi lapok kritikáinak tükrében. Homok, é. n.)

Földvári Erzsébet Béranger magyar fordítóinak és tisztelőinek sorát állítja össze. A kis tanulmányt csak kritikával lehet használni, mert ilyenfajta elírások vannak benne: „Vachott Sándorné öccse, Vahot Imre“! Az irodalmi hatás megállapításában néha túloz, pl. amikor Tompa költeményét (A madár fiaihoz) is Béranger Les Oiseaux című verséhez kapcsolja. Még nagyobb túlzás Arany költeményét a békekongresszusról ebbe a hatáékörbe vonni. Értékesebb

az a rész, amely a magyar fordításokat veszi sorra. A fordításokat Csató Pál nyitja meg 1829-ben; a függelék a magyar fordítók névsorrendjében regisztrálja a fordításokat. Petőfi Bérangerhez való viszonyáról nem mond újat, de érdekes az a fejezet, amely Béranger magyar kapcsolatairól ad számot. Három magyar ember volt vele szorosabb-tágabb viszonyban: Kertbeny Károly, Jámbor Pál és Szapáry Ferenc.

Szalczser Hilda értekezésében is az a rész a becsees, amely a magyar Dumas-fordításokat állítja össze. Jó gondolat, hogy ezek kapcsán az egykorú magyar kritikát is megszólaltatja. Dumas hatásának megállapítása már nehezebb feladat; itt Toldy Istvánt, Csiky Gergelyt, Tóth Edét és Eötvös Józsefet veszi sorra, de röviden megemlékezik Reviczkyről, Herczegről és Molnár Ferencről is. Dumas magyar ismerősei közül Pázmány Dénesről, Türr Istvánról, Szarvady Frigyesről, Arányi Miksáról, Pekár Gyuláról, Bulyovszky Lilláról, Alvinczy Sándorról, Apraxin Juliáról, Weisz Juliánról és Szomor Déz-őről szól. Végül ismerteti Dumas magyar tárgyú novelláját.

Lengyel Katalin az első ismertetést Baudelaire költészetéről Hegedüs Sándor írásában találja, az 1869-iki Fővárosi Lapokban. Az első magyar Baudelaire-fordítás csak 20 év múlva jelenik meg nálunk, Endrődi Sándor tollából. A dekadens lírikus magyar méltatóit két csoportra osztja: tisztelőre és a konzervatív kritika embereire. A fordításokat három szempont alapján értékeli: a tartalmi hűség, a harmónia-átültetés és formai hűség szempontjából. Végül a Baudelaire-hatást vizsgálja s arra a megállapításra jut, hogy az sokkal kisebb a magyar irodalomban, mint a századeleji kritikusok gondolták. Függetlenül az egyes versek sorrendjében összállítja az összes magyar fordításokat.

Hernádi Lajos értekezése harmadrangú feladatot old meg: a vidéki színpadon megjelent francia darabokat állítja egybe. — Ennek, a pesti színházak műsorának számbavétele nélkül, sok jelentősége nincsen. Még kevesebb a jelentősége a vidéki színikritikának. Tájékoztató értéke csak a 29. lapon kezdődő lajstromnak van, ahol a pesti előadás dátumát is közli.

Újat a francia tárgyú értekezések eddigi ismereteinkhez nem igen adnak.

Bb.

Dukony Mária: *Az Alföld a német irodalomban.* Budapest, 1937.

Gondosan számbavezi az értekezés a magyar Alföld jellegzetességeinek irodalmi megemlézéseit. Abból indul ki, hogy mai Alföldszemléletünk sok tekintetben irodalmi keletű (Petőfi!), de abban, hogy az alföldi embert valami speciálisan magyarnak tekintjük, nem kis része van a külföld Alföld-ismeretéseknek. A rólunk elterjedt fogalmakat a német közvélemény közvetítette nyugatra, s az ő révükön került a köztudatba az Alföldnek, mint legkulturáltanabb, de legjellegzetesebben magyar vidéknek a képe.

Az alföldi pusztát 1687-ben Tscherning írja le először; a fölszabadító háborúk zsoldosai révén terjed el a sok furcsaság híre Alföldünkről. Ezt tolmácsolja a XVIII. század útirajjai is. A XIX. században az irányító szerepet a költői munkák veszik át. Ellrich (1831) a festő szemével, Normann (1833) a szigorú kritikus szemüvegén át nézi az Alföldet, míg O. v. Pirch útleírása (1835) már Lenau hatása nyomán kelt érdeklődést. A romantikus-

kat az exotikum vonza az Alföldre. A „Zerrissenheit“ betegségét gyógyítják vele, maga Lenau is. Vele kapcsolatban Beck Károlyt, Würtembergi Sándort, J. N. Voglt, Stiffert, Fontanet, Bubet, Redert, Vierordtot, Geibelt és Leutholdot veszi szemügyre, külön kiemelve Steinacker magyarabb képeit. A biedermeierrel a népies realizmus kapcsolódik egybe; ekkor a pusztá a romantikus szabadságvágyának is szimbóluma. Ennek a tárgyalásában külön figyelmet érdemel a fiatal Nietzsche versének bemutatása.

A tárgyalás további menete azt mutatja be, milyen képét találta az érkező a magyar falunak, a pusztának, a Tiszának, a magyar parasztnak, a pásztoroknak, az alföldi betyárnak, a cigánynak a német irodalomban.

A dolgozat a német irodalom alapos átkutatásának eredménye, magyar szellemi életünk képének formálódásához is értékes adatokat szed egybe.

Bb.

Értekezések a török-magyar világból. *Benda Kálmán:* A magyar nemzeti hivatástudat története. (XV—XVII. sz.) Budapest, 1936. Szerző. 128. l. *Waczulik Margit:* A török korszak kezdetének nyugati történetirodalma a XVI. században. Budapest, 1937. Szerző. 90. l. *Horváth Magda:* A török veszedelem a német közvéleményben. Budapest, 1937. Minerva-Könyvtár 112. sz. 108. l.)

Szorosan véve egyik tanulmány sincs közelebbi kapcsolatban az irodalom-történettel. De amint forrásaik irodalomtörténetiek, eredményeik sem lehetnek előttünk közömbösek. S vajjon, mikor volt az, hogy irodalom és történelem ne szolgálták volna egymást? Kölsönös vonatkozásaik, különösen a magyar viszonyokat tekintve, mindenkor egyenértékűek. A történelem épp úgy illetti irodalmunkat, mint emez alakítja történelmünket.

Benda tanulmánya azt mutatja be, hogy a magyarság hivatástudatának mik a jellemző jegyei, s ezek hogyan fejlődtek ki. — Az első figyelemreméltó tény az, hogy egyetlen európai népközösségnek sem kellett oly hamar választania és vállalnia küldetést, mint épp a magyarságnak. Hogy a pápák királyainkkal levelezve a XV. századig Magyarország keresztényvédő hivatását nem említik, abból még nem egészen bizonyos, hogy csak királyainknak volt hivatástudatuk. Az a körülmény, hogy már Mátyás király idejében a nemesi rend a maga szemléletét, a hún-szittya azonosság gongolatát, szinte szembe helyezi egy korábbi világnézettel, arra látszik mutatni, hogy volt egy többé-kevésbbé egyetemes állásfoglalás a nyugati életforma mellett. A lényeges minden esetre az, hogy a magyarság az európai eszményekért — első sorban a kereszténységért — lelkesedve, a szittya származás tudata s az ehhez kapcsolódó harcok éreńyek gyakorlata nélkül a törököknek nem tudott volna ellentállni. — De az európaiságot így felszívó és védelmező nemzet fölött a magára hagyottság keserősége sohasem mult el. Ez készítette őt arra, hogy küzdelmében az Isten büntetését lássa, de arra is, hogy saját nemzeti létét biztosítsa. S amikor már ezt is veszve érezte, a mult verőfényét keresi és annak sugarait adja át egy magabízóbb kornak...

Waczulik és *Horváth* a magyarságnak ezt a küzdelmét a nyugati irodalom tükrében vizsgálják. Megállapítják, hogy a török veszedelem aránylag hamar foglalkoztatta a Nyugatot, de az alig látott benne többet, mint a keresztes hadjáratok egy fejezetét. A „communis hostis universae orbis Christianae“ pedig talán épp, mert a humanizmus korában jelentkezett, hova-tovább

csak „Türkenliteratur“-t eredményez. Waczulik módszertanilag is igen figyelemreméltó dolgozatában ennek forrásait Brodaries és Jovius műveiben jelöli meg.

Horváth Magda dolgozata a német irodalomnak sok jóindulattal vizsgált idevágó darabjai után színtén kénytelen leszögezni, hogy az üntig hangoztatott szállóige, „Magyarország a kereszténység védőbástyája“, csak befelé hatott, csak a magyarságot heroizálta, s nem vonta be a legendás csodálat fényével a megvetett hún fajzatot.

A szerzők általában fejlett kritikai érzékről tanuskodnak (csak azt nem értjük, hogy Benda miért írta következetesen kis betűvel Zrínyi munkáinak címét, s hogy a Siralmas panaszt miért tulajdonítja még mindig Zrínyinek), fogalmazási készségük pedig sokszor meglepően ügyes. *Clauser Mihály.*

Goekler Imre: Szent István király a magyar irodalomban. Pécs, 1936. 104. l. 8 r.

A közeledő jubileumi esztendő Szent István felé fordítja már most a tudományos világ figyelmét. Az első ilyen Szent Istvánnal foglalkozó dolgozat a múlt év végén jelent meg. Sajnos, anyagában igen hézagos, hangja épp ezért indokolatlanul fölényes. Alig elfogadható bizonyítás után például azt állapítja meg, hogy a Szent István-legenda *minor* változata a későbbi s a *major* az eredeti.¹ A középkor egyházi rendeltetésű műveiben (missale, breviarium stb.) található szövegekről ellenben tudomást sem vesz, holott épp ezek azok a források nemzeti krónikáink és gestáink mellett, amelyek Szent Istvánról maradt hagyomány fenntartói voltak. — Szinte a kétségbeesés hangján írja a középkori irodalom tárgyalásakor ezeket: „A legendák és Intelmek ilyen filológiai kritikája mindinkább problematikussá teszi, és ködbe burkolja első királyunk történeti alakját és egyéniségét“ (12. l.).

Az újabbskori irodalomban végzett kutatásai sem szántanak mélyen, érthetetlen, hogy lehetett *Praynak* Szent István kultusza körüli munkásságát ennyire nem értékelni. — A dolgozat a legújabb irodalmat tárgyalva némi emelkedést mutat, s bőséges kivonatokban számol arról be. —*ry.*

Lischerong Gáspár: Pray György élete és munkái. Budapest, 1937. (Kiadványok Jézus Társasága magyarországi történetéhez. 4.) 152 l. 8-r. Korda ny.

Amint a sorozat szerkesztőjének, P. *Gyenisnek* előszavából megtudjuk, ez a dolgozat 15 évvel ezelőtt készen volt és a Schwartner-jutalommal tüntette ki már akkor a budapesti Egyetem. Hozzátehetjük, méltán! Az értekezés főként mintaszerű alaposágával és higgadtságával válik ki. Semmit sem túloz és semmit sem lát jelentéktelennek, ami egy ember életében szerepet játszhat. Végigkíséri Prayt eokszor küzdelmes, de mindig fölfelé ívelő pályáján s közben tájékoztat műveiről, amelyek magukban is becses emlékei irodalmunknak.

A csinos kiállítású dolgozatot gazdag levéltári anyag és Pray műveinek jegyzéke teszi teljessé. — *Clauser Mihály.*

¹ V. ö. *Horváth János:* A magyar irodalmi műveltség kezdetei. Bp., 1931. 28. l.

Irodalomtörténeti tárgyú értekezések a gimnáziumok 1936—37. évi értesítőiben.

Madácsy László *Mikes Törökországi Leveleinek forrásaihoz.* (Szegedi áll. Klauzál Gábor gimn.). Zolnai Béla művének (II. Rákóczi Ferenc könyvtára) útmutatása alapján Mikes több levelének, illetőleg motívumának a forrását megtalálta a buzgó szerző azon egykorú francia munkákban, melyek Rákóczi könyvtárában voltak. De még ezeken kívül is talált műveket, melyeket Mikes ismerhetett. Mikesre különösen Claude *Fleury* hatott *Histoire ecclésiastique* című munkájával, de egyéb műveivel is. Tőle vette az ókori püspökök és patriarchák egyszerűségét; Szent Ambrus bátorságát, ki a thessalonikai öldöklés miatt Theodosius császárt a templomból kiutasította s vezeklésre szorította; Origenes asketáságát; a pápa, a konstantinápolyi és alexandriai patriarchák vetélkedését, a püspököknek a háborúkban való részvételét; Jeruzsálem elpusztítását; II. Mohammed történetét (az Iréne epizód kivételével). *Bayle* szótárából (*Dictionnaire historique et critique*) vette Crispus és Fausta történetét. *Moréri* hasonló szótárából Fülöp spanyol király házasságának történetét. *Flcury* és *Pouget* katekizmus formájú műveiből az egyházi szertartásokról és szokásokról szóló, kérdések és feleletek formájában írt adatait. *Maimbourg*: *Histoire des Croisades* című művéből a keresztes háborúkról szóló megemlékezését. *Ismeretlen szerző* *Histoire des trois ordres militaires...* című könyvéből a templaristák történetének nagy részét (erről ugyanis Mikes, mint mondja, egynehányféle könyvet olvasott). *Brantôme* *La vie des Dames Galantes* c. munkája alapján emlékszik meg Kleopátráról. *Noël Chomel* francia közgazdász *Dictionnaire oconomique* című művéből (melyre már Zolnai Béla rámutatott) veszi megjegyzéseit a káposztáról, mint drága orvosságról, a selyemhernyó tenyésztéséről, a búzaszaporításról. A *Lettres édifiantes*ből (a jezsuiták által a különböző világ-részekből küldött levelek gyűjteménye) vette a gyapottermelés leírását.

Dr. Biró János: *Faludi Ferenc, a nevelő.* (A szombathelyi áll. Faludi Ferenc-gimn.). A szerző bevezetésül vázolja a jezsuiták érdemeit a XVIII. században a magyar nemzeti megismerés és történeti öntudat kifejlesztése körül. Ilyen érdeme van Faludinak is, kinél a magyar nyelv irodalmilag érvényesül. Bár jórészt fordító, de mint a régiek általában, ő sem tekintette a formailag és tartalmilag hű fordítást céljának, hanem az idegen szerzők gondolatait a magáéivá tette s a magyar életformákhoz alkalmazta. A szerző rendszerbe szedett idézetekben adja elő Faludinak mindazon tanításait, melyeknek az olvasó nagy részben még ma is hasznát veheti, azon időben pedig föltötte szükségesek voltak. Következtetése: Faludi írói munkássága egy rendkívül komoly feladat példaadó betöltése. Az egykorú történelmi osztályokat magasabb társadalmi életre nevelte. Feltárta előttük évszázadok vallási, erkölcsi, társadalmi, udvari bölcsesség hagyományait. A születés nemességét a lélek nemességével igyekezett gazdagítani.

Dr. Boross István: *Kölcsey Parainézise* és forrásai. (A mezőtúri ref. gimn.). A szerző először a Parainézis megírásának okát és célját jelzi. Azután röviden összefoglalja vezéreszméit. Majd forrásaira mutat rá. Ezek: *Cicero* *De officiis* című műve, *Isokrates* beszédei. Tőle vette Kölcsey a formát, a műfajt s néhány gondolatot. Ez utóbbiakat átalakította, szellemi sajátjává tette. Pythagoras arany mondásai. Kisebb jelentőségű hatások: Cornelius Nepos és

Sokrates. A szerző megállapítása szerint Kölcsey egész lényét, élete minden tapasztalását, magános óráinak összes elmélkedését e műbe öntötte, s a Parainézis megismerése elég ahhoz, hogy őt az ember és író eszményképének tartsuk.

Biczó Ferenc: Kosztolányi Dezső. (A magyar impresszionista vers.). (Kaposvári egyesületi leánygimn.). Az értekező célja nem kimerítő széptani méltatás, hanem csupán a Kosztolányi-versek jelentőségének a megállapítása. Módszere az összehasonlítás. Hogy az új, impresszionista versnek és a réginek különbségét éreztesse, összeveti Szabolcska és Kosztolányi egy-egy karácsonyi tárgyú költeményét, Szász Károly és Kosztolányi Poë Hollójának fordítását, végül a régi és új nemzedék verses kötetének címeit. Megállapítja azon tényezőket, melyek az új költészet kialakulására döntőleg hatottak. Ezek szerinte a következők: az impresszionista festészet; Bergson és Freud filozófiája, az az intuíció jelentőségének hangoztatásával, ez a tudatalatti én-nek felfedezésével; végül a modern technika (fénykép, mozi). Az új irány először Verlaine-nél jelentkezik, kinél a vers elszakad a tartalomtól s a zenéhez közeledik. Kosztolányi a legnagyobb magyar impresszionista költő. Versei a folyton továbbtűnő életnek pillanatait rögzítik meg. Legszebb költeményei sok-sok pillanat, emlékek asszociáció-sorozatai. Kosztolányi szerint a költő olyan ember, kinek a szó fontosabb, mint a tett. Elvező közönsége nem nagy, de válogatott.

Szabó M. Erzsébet: Fiatallányok a magyar regényirodalomban. (Az Angolkisasszonyok kecskeméti róm. kat. leánygimn.). Finom tollú, emelkedett hangon írt népszerű értekezés, melyben a szerző Dugonicus Etelkájának, Kármán Fannijának, Jósika Csáky Gizellájának (Abafi), Kisfaludy Károly Rózsájának (Tihamér), Jókai Ankerschmidt Erzsikéjének (Új földesúr) és Gárdonyi Szent Margitjának (Isten rabjai) alakjait rajzolja meg, legjellemzőbb női vonásaikkal, gyöngéd színekkel, előadását találó idézetekkel téve szemléletessé.

N. S.

Oscar Márffy: Palpiti del cuore magiaro nella sua letteratura. Antológia in versione italiana. Torino, 1937. 348. l.

Márffy Oszkár gimnáziumi igazgató nyolc év óta a magyar nyelv lektora a milánói Università Cattolica. Jelentős munkásságot fejt ki a magyar nyelv és irodalom megismertetésére az egyetemen és azon kívül is. Ebben a kötetben munkásságának értékes tanúságát adja. A magyar irodalomban jelentős, nemzetünk történelmére, kultúrájára, lelkére és életére jellemző munkákat közli olasz fordításban. Különösen gondosan válogatta össze azokat, amelyek az olasz történelemmel és irodalommal kapcsolatban vannak. Közli az írók rövid életrajzát is.

Ének Szent László királyról a kötet első darabja s ettől kezdve a Szent Margit legenda részletein, Janus Pannonius írásain át következnek a legújabb kor íróiig a szemelvények. A prózai részeket nagyobb részben az összeállító maga fordította olaszra, ő látta el szómagyarázatokkal és történelmi jegyzetekkel. De felhasználta — különösen az újabb irodalomnál — a már meglévő fordításokat is. A verseknél is felhasználta Antonio Fonda, Francesco és Gino Sirola, Silvio Gigante, Antonio Widmar, Giuseppe Cassone és mások régebben készült fordításait. Igen nagy azonban azoknak a költeményeknek a száma,

melyeket Márffy Oszkár maga fordított le és a versbefoglalásokra a mai olasz irodalom ismert és kiváló tagjait kérte fel.

Több mint ötven író-t és költőt ismertet ilyen módon a szerző. Mindenkint, akit a magyar irodalomtörténet kapcsán a középfokú oktatásban tárgyalni szoktunk. A kisebbeknek csak egy-két művét veszi fel, a nagyobbaktól 10—20 oldalt, Arany Jánostól 30 oldalt közöl. A sorból nem maradtak ki történelmi nagyjaink: Széchenyi István és Kossuth Lajos sem. Talán csak Pázmány Péter és Apáczai Cseri János hiánya tűnik fel. Az újabbak közül Szabolcska Mihály, Varga Gyula, Kozma Andor, Ady Endre, Harsányi Kálmán, Krúdy Gyula, Kaffka Margit, Móra Ferenc írásainak fordításait találjuk a gyűjteményben. Mindenütt arra törekedett a szerző, hogy a fordítások tartalmilag és alakilag egyezzenek az eredetiekkel.

Ezzel a gyűjteménnyel és irodalomtörténeti vázlattal nagy szolgálatot tett a szerző a magyar irodalom és kultúra olaszországi ismeretének. A fordítások olvasása az olaszul tudó magyar olvasók számára igen érdekes és tanulmányos. Megmutatják, hogyan lehet visszaadni olasz nyelven a magyar költészet szépségeit. A fordítások sikerültek, meg lehet érezni rajtuk keresztül a magyar nemzet szívverését. A szerzőnek ez is a célja, ezért adta könyvének az egyszerű antológia elnevezés helyett címül: *A magyar sziv dobbanásai irodalmában.*

A kötetet a szerző Berzeviczy Albert emlékének ajánlja. Olasz részről Arturo Farinelli, magyar részről Hankiss János írt hozzá előszót. A könyvet a világhírű Paravia-cég az olasz kiadványoknál szokáson alakban adta ki tizenhat fénynyomatú képpel.

Kiss József.

F O L Y Ó I R A T O K S Z E M L É J E

Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei. Munkatársak:
Brisits Frigyes, Clauser Mihály, Kerecsényi Dezsd, Kozocsa Sándor.

Akademie zur wissenschaftlichen Erforschung und zur Pflege des Deutsch-
tums. — 1937. 2. H. Fr. Thierfelder: *Stefan Ludwig Roth, der Volksheld Sieben-
bürgens.* Az 1849 május 11-én magyar törvényszék által halálra ítélt száz pap
ünneplése. „Opfer für Deutschland.“

Budapesti Szemle. — 1937. évf., 714. sz. Kéky Lajos: *Négyesy László
emlékezete.* Nagy elmélyedéssel megrajzolt pályaképe Négyesy Lászlónak, a
tanárnak, a tudósnek, az irodalmi harcosnak és az embernek. „Négyesy nem
a korokat, a nemzedékeket, az embereket nézte az irodalomban, hanem a maga
életét élő nemzet-egészet. Az irodalmat az élő nemzet életrajzába beállítva
szerette látni s jelenségeiben az élet jelenségeit kereste. Evolúciós nagy egy-
ségnek fogja fel az egész irodalmi életet, fejlődésrajzot, az ezt irányító tényezők
feltárását, a nagy kapcsolatok és áramlások nyomon kísérését és a törté-
neti folytonosság érzetétését kívánja az irodalomtörténetiről.“ Mint ember:
„az életnek minden vonatkozásában férfias és korrekt volt, kötelességtudó, elvei-
hez tántoríthatatlanul ragaszkodó, lelkiismeretes és az igazsághoz fanatikusan
hű“. — 715. sz. Siklóssy László: *Magyarország nem volt, hanem lesz.* Szé-
chenyi már 1825-ben, az Akadémia megalapításakor használta ezt a legszebb
magyar jelszót. — Voinovich Géza: *Bárd Miklós.* „Önálló költői egyéniség,
eredeti tárgyban és hangban. Mindkettőt magából vette, nem mintákból, nem
iskolából. Új életre keltette a ritka szavú családi lírát; költői mozzanatokat
talált a mindennapi katona-életben; finom táj- és állatfestő.“ — Melich János:
Színnyei József. A kiváló nyelvtudós munkásságának méltató és értékelő ismer-
tetése születése 80. napján. — 717. sz. Kéky Lajos: *A Nemzeti Színház első
művész-nemzedéke.* A Nemzeti Színház első gárdájának sorozatos jellemrajza.
— Rédey Tivadar: *A Nemzeti Színház első jubileuma.* A színház huszonötéves
fennállásának 1862-ben tartott jubileumi ünnepének ismertetése. — Pukánszky
Kádár Jolán: *Nemzeti Színházunk és a közvélemény a XIX. században.* „A Nem-
zeti Színház még legsivárabb éveiben sem vesztette el soha magas hivatásának
tudatát, melyet sajtó és törvényhozás sohasem szűnt meg a köztudatban
ébredtantani. S ha a Nemzeti Színházzal foglalkozó kritika olykor a vezetők
elleni személyes hajszává fajul is, mindennek ellenére azt kell megállapítanunk,
hogy a Nemzeti Színház mint intézmény mégis megmaradt a nemzet szív-
kegyelt műintézetének.“ — 718. sz. Papp Ferenc: *Gyulai Pál politikai és
társadalmi köre a kiegyezés korában.* Gyulai Pál a pártpolitika fölé emelkedve,
a történelem magaslataból ítélte meg a nemzet életét. A politika különben sem
vonta el irodalmi hivatásától, a kritikától. E mellett volt ideje a társasági
élet számára is. Baráti köréhez tartoztak: Arany, Kemény, Csengery és Szász
Károly. Élénk részt vett az irodalmi társaságoknak, különösen a Kisfaludy-
Társaság és az Akadémia életében. — Fest Sándor: *A Hunyadiak hollós címere.*
A címer kettős motívuma, a holló és a címer Szent Oswald hollós király mon-
dájából való. Nem maga a Hunyadi-ház választotta címeréül, mert azt Erdély-

ben nem igen ismerhették, hanem Zsigmond királytól kaphatta, akinek stájer rokonsága, környezete bizonyára jól ismerte Szent Oswald mondáját. — Zlinszky Aladár: *Művészi hangfestés és hangutánzás*. Nyelveztetikái tanulmány a hangnak az érzelmi világ kifejezésére szolgáló és elkülönülő szerepéről. — Csengery János: *Az előadás és felolvasás művészete*. A jó előadás és felolvasás kellékei a helyes megértés, a jó hangsúly s a hallgatókkal való megértetés. — 719. sz. Zlinszky Aladár: *Művészi hangfestés és hangutánzás*. Az előző számban megkezdett tanulmány folytatása. — Keményfy János: *A Nyugat irodalomtörténete*. Schöpflin Aladár A magyar irodalom története a XX. században című könyvének rendkívül alapos, mélyreható, mintaszerű bírálata.

Debreceni Szemle. — 1937. május—június. Kovács Mihály: *Egy elfeledett politikai bölcseletről*. Megemlékezés az 1817-ben született Benczur Jánosról. — Debreczy Sándor: *A Székely Nemzeti Múzeum kéziratára magyar nyelvi és irodalomtörténeti szempontból*. Legfontosabb értékei: az Apor-kódex, a Csereyné-kódex, a Pankotai Ferenc fordította Sz. Hilárius (1650), egy eddig teljesen ismeretlen zsoldárfordítás a XVII. századból: Makai István verses zsoldár-magyarázatai; egy énekeskönyv 1694-ből, „melyet versekben szedett edgy az bujdosók közül”; Haller János naplója; Szatmári András 1666-ban készült naplója; gúnyvers az 1764. évi országgyűlés uraira; néhány marosvásárhelyi iskoladráma és Szigeti Gy. Mihály gazdag hagyatéka a XVIII. század végéről, benne nem egy irodalmi megjegyzés, pl. Dugonics Etelkájáról.

Egyetemes Philológiai Közlöny. — 1937. 4—9. sz. Sándor István: *A Szép Ilonka tárgyátörténetéhez*. Gondos beállítása a költemény idilli hagyományainak a századeleji német poézis divatjába. — Angyal Endre: *Az osztrák barokk-poézis magyarországi hatásához*. Pálóczi Horváth Adám Rudolfiasát az osztrák barokkromantikához kapcsolja a Habsburgok dicsőítése, amiben a piarista L. Bertrand Neumann volt a mintája, és a rózsakeresztes célszat. —

Erdélyi Szemle. 1937. 2. sz. Jancsó Elemér: *Erdély szellemi élete a felvilágosodás századában*. A hetvenes évektől induló nekilendülés vázlatos áttekintése.

Erdélyi Helikon. — 1937. 6. sz. Reményik Sándor: *Tormay Cecile*. Szermes, fegyelmezett, maga-összeszedett, nagyélményű, sokáig hallgatni tudó, súlyos beszédű, kínos önkritikájú, terméketlen író volt, de amit alkotott, az a maga nemében tökéletes. — 7. sz. Böződi György: *Krizsa levelei*. A kolozsvári unitárius koll. levéltárában őrzött levelei közül közzéteszi a Péterfi Sándorhoz írottak egy részét. Az tűnik ki belőlük, hogy a néphagyomány gyűjtőit arra serkenti, hogy ragaszkodjanak minél hívebben a nép kiejtéséhez, szavaihoz.

Gondolat. — 1937. 2. sz. M. Pogány Béla: *Az Ady-probléma*. „Tartani lehet attól, hogy Ady életrekeltségének az a módja, hogy a művészi újítót vagy a szerelme nagy énekesét, és nem a forradalmár Adyt hangsúlyozzák ki belőle, nem a legalkalmasabb, hogy a mai és mindenkori dolgozó tömegek másfelé törő érdeklődését ráirányítsák Ady művére.” — 6. sz. M. Pogány Béla: *Féja Géza könyve, A régi magyarság*. „Féja újszerűen tudja megvilágítani, hogy a Beöthyék által konok elfogultsággal félremagyarázott magyar költészetet, azaz

a magyarság önfenntartásáért zengő harci riadókat, nem a külső ellenség, hanem a belső elnyomók ellen fújták... Megdöbben az ember, mily agyafurtan forgatták ki tudósaink igazi jelentőségéből azt az egész irodalmat, ami a magyar irodalomtörténet anyagát teszi, Féja Géza rendkívül nagy horderejű revíziót végzett." (Ezen hangon ünnepli Féja könyvét, amelyhez talán az irodalomtörténetírásnak is szabad lesz hozzászólnia.)

Kalangya. — 1937 aug.—szept. sz. Munk Artur: *A beteg Kosztolányi.* Érdekes adatok az utolsó időkről.

Katolikus Szemle. — 1937. 7. sz. Sik Sándor: *Vajda János titka.* Ellenmondásokkal teli életének és költészetének titkát abban látja, hogy benne a vitális élet sokkal erősebben volt kifejlődve, mint a civilizáció megengedi. Sorsát ösztönössége és irrealitása pecsételte meg. Képzetele befelé fordult, szélességben szűkkörű, de intenzitásban a legnagyobbakkal versenyez. Fantáziája apokaliptikus. — 9. sz. Várdai Béla: *Pály Ede költészete.* Aranyhoz járt iskolába, de Vörösmarty hatása is érződik rajta. Jelentősége, hogy „egy hitközömbös, sőt hitellenes korban egy tiszta, hivatásában boldog papi lelkületnek oly bátor kifejezését adja, mint senki más akkoriban”. Attekinti nyomtatásban megjelent verskötetét, majd végigveszi kéziratban maradt gyűjteményét.

Kelet Népe. — 1937. 8. Veres Péter: *Nemzeti irodalom.* „Az arisztokrata megtalálja Tormay Cecilt és Kisbán Miklóst, a dzsentrí Móricz Pált és Szalay Lászlót, a munkás Kassák Lajost és a nagy külföldieket, Gorkijt, Zolát, Traven stb., a magyar paraszt nem talál meg senkit, mert sem pénze, sem érdeklődése, sem szabadsága, egyelőre még írói sincsenek.”

Koszorú. — 1937. 1. sz. Lázár Béla: *Részletek Pekár Gyula irodalmi arcképeiből.* Elemzi a családi hagyományokat, megállapítja Pekár alkattípusát és és képzeletének természetéhez közöl megfigyeléseket. — g. j.: Egy állítólagos Petőfi-arckép. A Kengyel Géza szombathelyi mérnök tulajdonában lévő arckép nem Petőfi arcképe.

Láthatár. — 1937. 8—9. sz. László Dezső: *Balázs Ferenc.* Az elhunyt erdélyi írónak Rög Alatt c. kötete alapján megrajzolja világ- és emberszemléletét.

Libanon. — 1937. 2. sz. Zsoldos Jenő: *A zsidó a XVIII. század vég magyar drámájában.* Bennük a Holberg zsidószemlélete uralkodik, csak a Cultura, Csokonai darabja emelkedik ki a konvencionális sorból. — 3. sz. Zsoldos Jenő: *Jeruzsálem pusztulása a magyar irodalomban.* Attekintés Madai Mihály versén (1551) kezdve Kóbor Noémi könyvdrámájáig.

Literatura. — 1937. júl. 1. Tamás Ernő: *A magyar színészet uttörőinek nyomában.* Végig veszi, hol játszott a magyar színészet a régi Pest-Budán. A Várszínházban (1790., tehát az 1784-es magyar Valtront nem ismeri!), a Rondellában (a Mária Valéria-u., Régi posta-u. meg a Petőfi-tér szögében), a Várkert kiosk helyén, a Károly király-út 7. sz. házban, a Vörösmarty-tér 1. sz. épületben. — júl. 15. sz. Molnár Béla: *Karlsbad legrégebbi irodalmi emlékének öt magyar fordítása.* A fordítók: Kazinczy, Szemere Pál, Kis János, Arany és egy ismeretlen, vsz. Vörösmarty. — szept. 1. sz. Galambos Gruber Ferenc: *Majthényi Flóra.* Emlékezés. — Csekey István: *Karlsbad legrégebbi irodalmi emlékének öt magyar fordítása.* Helyreigazítás. —

Magyar Szemle. — 1937. évf., 5. sz. Kerecsényi Dezső: *Magyar versek könyve*. Horváth János vers-antológiájának méltatása. — Bisztray Gyula: *Tormay Cécile*. Megemlékezés az elhunyt írónőről. — Sándor István: *Regények a szerelemlről*. Végigtekintés a legutóbbi évek szerelmi tárgyú regényein. — 8. sz. Balogh Jenő: *Tisza István családi levelei*. Tizenhárom levél közlése. — 9. sz. Keresztúry Dezső: *Utikönyvek*. Végigtekintés a legújabb magyar és idegenből fordított útirajzokon. — Alakszá Ambrus: *Újpest és Rákospalota irodalmi élete*. A két pestkörnyéki város irodalmi élete erősen különbözik egymástól. Rákospalotáé igénytelenebb, Újpesté már a magasabb irodalomhoz próbál igazodni.

Mult És Jövő. — 1937 szept. sz. Galosi Soma: *Az óbudai zsidók árrakasszája a Nemzeti Színház építésénél*. Négy ezer pengő forint utaltatott át kölcsönképen.

Napkelet. — 1937. évf., 5. sz. Az egész füzet Tormay Cécile emlékének van szentelve. A folyóirat munkatársai mind emléksorokkal, tanulmányokkal hódolnak a kiváló író munkássága értékeinek. Kiemelendők: Kállay Miklós: *Ki volt nekünk Tormay Cécile?* „Egy szóval nem is tudunk rá felelni, ki volt Ő s mit jelentett nemzetének és kultúrájának. Lehetetlen elválasztani benne a közélet teremtő és másokat is alkotásokra ajzó vezéregyéniségét, a mindig tisztá, szűz csúcsokat kereső művésztől, a nagy magyar író a nagy magyar asszonytól.“ — Horváth János: *Tormay Cécile írói pályája*. Remek tanulmány Tormay Cécile műveiről, egyéniségéről, művészetéről. „Akár közéleti tevékenységbe ment át, akár művészibb teljességbe futott a pálya, valami nemes, forró eszményiség volt és maradt a sugalmazója. Család, nemzet és emberiség, mint egymással összefüggő közösségi fejlemények, az ő értékelésében elválaszthatatlanok egymástól. Fajok és történelmileg kialakult műveltségek békés egymásrautaltsága és kölcsönhatása volt az ő legbensőbb vágya és óhaja. Szeretet, részvét, szánalom vallásos erényei alakultak át költői intuicióvá művészetében: oly képességgé, mely korok, miliók, műveltségek és társadalmi rétegek különbségein át is megérzi az örök emberit, érzéklések szimbólumain át a titkos jelentéseket, a végesben a végtelent. Nő volt, de a nőirók sablonjába be nem illeszthető eredeti egyéniség. Nőisége talán csak fogékonyabbá tette a benyomások, rajongóbbá a nagy gondolatok és eszmények iránt s egész lényét, költészetét nemes, meleg, előkelő líraisággal telítette meg. De művészi erőfeszítésben, elmélyedő gondolkodásban, meggyőződéséért való helytállásban, a jellem következetességében, a nagy felelősség vállalásában, cselekvésben és harcban, bátorságban és önfeláldozásban: férfibb volt a férfinél.“ ... „A történetet élménnyé átváltani tudó képesség volt Tormay Cécile legkiválóbb költői adománya. Ezért különbözik oly nagyon az ő regénye a történeti regényeknek szokványos formáitól. Nem közöl, nem magyaráz, nem ad történeti tájékoztatást, nem tanít ki bennünket. Társul vesz maga mellé, elindul, néz, figyel, és láttat. Szinto érzékeinkkel vesszük észre, hogy más korba, más világba kerültünk s fokról-fokra haladva végül is élményünkbe válik a történelem a maga egész gazdag, szövevényes, rejtélyes életével.“ — 6. sz. Folytatólagos emlékezések Tormay Cécilről. Reményik Sándor: *Tormay Cécile*. „Asszony nál több volt, mert ember volt. Embernél több volt, mert művész volt. S asz-

szonyban, emberben, művészen egyaránt, fájdalmasan és diadalmasan magyar.“ — Hankiss János: *A színház megújodása*. A világháború óta bekövetkezett a felismerése annak, hogy a színháznak meg kell újodnia. A XIX. század józan realizmusával s a kasszadarabok lélektelenségével szemben a mai drámaírás magasabb feladatokat felő kezd kibontakozni. — Vajthó László: *Bacsó Pál költője* — *Bárd Miklós*. Bárd Miklós a régi s az új magyarság közt foglal helyet. Életben, természetben az az eszménye, ami ritka, sőt egyetlen, sehova be nem sorozható. — Thurzó Gábor: *Juhász Gyula*. „Benne elevenen élt a decentralizált magyar irodalom vágyképe és ezt az illúziót élete utolsó éveiben, Móra Ferenc halála után, már egymaga jelentette. A magyar vidék sorsa és talaja lett, a magyar élet, a magyar föld egészen különös varázsú megismeréséhez vezette.“ — 7. sz. Hankiss János: *Nemzeti irodalom és az egyetemes irodalom*. „Annyi bizonyos, hogy az, ami egyetemes irodalomnak látszik s ami vonzerőt gyakorol ránk, nem egyenlő a nemzeti irodalmak összegével. A nemzeti irodalmak ismerete alapfeltétel (tegyük hozzá: eszményi alapfeltétel) ugyan, de a kutatást egyetemes irodalmi kutatássá csak az teszi, ha hiszünk az irodalmak összefüggésében s ha van valami módszeres eszközünk ennek az összefüggésnek megértésére.“ — Rozsnyay Kálmán: *Emlékek Juhász Gyuláról*. Meleghangú emlékezés Juhász Gyula pályájára. — 8. sz. Juhász Géza: *A lángész útjai*. „A lángész nem tisztelt semmiféle tekintélyt, semmiféle hagyományt. Ő az igazi tekintély. Ő a valódi hagyomány. Új oldalát veszi észre a dolgoknak, új összefüggéseket fedez fel. Nem áll, hogy a lángész bomlás-termék, hanyatló fajták tünete. Hiszen többnyire a mélyből jön, elhasználatlan rétegekből.“ — Fábíán István: *Kapitalizmus és trói egyéniség*. Az irodalom ma kettészakadt. Egyfelől áll a kapitalizmus, mely tömegárura rendezkedik be, másfelől az író nem törődik a közönség tetszésével s visszahúzódik a maga külön világába. A háború óta azonban a magasabb színvonalú irodalom vezetői belátták, hogy nekik is meg kell találniuk az utat a közönséghez. Ez magyarázza meg, hogy napjaink irodalmában oly erősen kiemelkedik a világnézeti kérdések tisztázása s egy új műfaj alakult ki: a tanulmány. — 9. sz. Gáspár Jenő: *Pekár Gyula*. „Mint író, kitűnően egyesítette magában a nagy kultúrát, a szárnyaló fantáziát és az eredeti tehetséget.“ Mint a Petőfi-Társaság elnökének, csak egy programja volt: a nemzeti irodalom. Kultúrpolitikai munkásságával örök hálára kötelezte a nemzetet. — Kozocsa Sándor: *Tolnai Vilmos halálára*. Működésének jelentősége az irodalom- és a nyelvtudomány területén oszlik meg. „Tanulmányainak, cikkeinek, forráspublikációinak és bírálatainak egész légiója van, melyek mindegyike a magyar szellem multjának épületéhez nyújtott értékes és maradandó téglákat.“

Neue Heimatblätter — 1937. 1—2. sz. Fritz Valjavec: *Joh. Chr. v. Engels Briefe an den Grafen Franz Széchenyi*. Hat levelet tesz közzé a grófhoz írottak közül s egyet a gróf bizalmasához, Tibolt Mihályhoz. — Ant. Tafferner: *Die deutschen Anspielungen der landwirtschaftlichen Abhandlung D. Berzsenyis*. Berzsenyi e prózai művében a német paraszt derekabb voltát emeli ki a magyar paraszttal szemben. A német parasztot születéshelyén, Sopronban és Sümegen ismerhette meg.

Pásztortűz. — 1937. 15—16. sz. Szabó István: *A permanentizmus bírálatához.* Ismerteti és bírálja azt a kiáltványt, amelyet Horváth Béla és Képes Géza az új költészet programjaként adtak ki.

Pannonhalmi Szemle. — 1937. 3. sz. Bánhegyi Jób: *P. Gulácsy Irén re gényei.* Népszerűségének okát abban látja, hogy történelmi víziók ihlető erejével szuggerálja a nemzeti öncélúság, a gondviselészerű küldetés tudatát és bátorító erejét. Írásait katolikusá teszi a mód, ahogy az emberi léletsorsot láttatja.

Pannonia. — 1937. 1—6 sz. Gálos Rezső: *Kisfaludy Sándor és a nádori udvar.* Az insurrectio idején Kisf. két jóbarátja útján jutott a nádori udvarba: Verseghy és Görög Demeter révén. A tanulmány azt a barátságot kíséri nyomon, amelyet a költő itt két magasrangú katonatiszttal, Beckers ezredessel és Petrich tábornokkal kötött.

Protestáns Szemle. — 1937. évf., 5. sz. Gárdonyi Albert: *Dobó Katica és az egri nők.* Dobó Katica neve és személye a költői képzelet alkotása. A fegyverrel a kezükben vitézkedő egri nők alakja is a romantikus költészet színező kedvének a terméke. — 7—9. sz. S. Szabó József: *Lorántfy Zsuzsanna ősei.* A Lorántfy-család országos szerepe már IV. Béla alatt megkezdődött. A családnak számos kimagasló tagja volt. — 10. sz. Vajthó László: *A százéves Nemzeti Színház.* A százéves mult tanulsága az, hogy az ország első színháza mindig akkor virágzott igazán, mikor a nemzetiség és az emberiség ügyét egyszerre szolgálta, s mindannyiszor hanyatlott, ha egyik vagy másik feladatából engedett. — Járay Márton: *Arva Bethlen Kata egyik ismeretlen levele.* A közölt levél (1737. május 10.) az egyik udvari pap ügyében íródott. — Gulyás Pál: *Egy százhusz éves „dilettáns” irodalmi tanulmány.* A „dilettáns” tanulmány Dombó Márton ismert Csokonay-életrajza. A szerző az életrajz szövegének elmélyedő magyarázata mellett fontos elvi kérdésekre (egyén és közösség, az egyéni minőség joga, tehetség és fejlődése stb.) is rávilágít.

Studies in english philology. — 1937. vol. II. Fest Sándor: *Adalékok az első magyar bibliafordítás kérdéséhez.* Annak a sejtésnek ad hangot, hogy kapcsolat van az első magyar bibliafordítás és Peter Payne angol viklista moldvai szereplése között. — Endrődi Frigyes: *Basire Izsák Erdélyben.* Megrájozolja Rákóczi udvarában vitt szerepét.

Századok. — 1937. 1—3. sz. Szilágyi Lóránd: *Az Anonymus-kérdés re-viziója.* Vizsgálja az Anonymusban megrájozolt társadalmi szervezetet, a márka pénzként való említését, a nyelvi formakészletét. — 4—6. Szilágyi L.: *Az Anonymus-kérdés.* Összeveti a magyar nyelv emlékeivel és arra jut, hogy a gesta szerzője III. Béla kancelláriájában keresendő. Végül Péter esztergomi kanonok személyénél köt ki, Adorján tanítványánál. Igazolásul hivatkozik a vérszerződés 4. pontjára, amely — szerinte — kétségtelenül azokra az ellentétekre utal, amelyek III. Béla halála után két fia közt kitörték. A reánk maradt kéziratmásolat a XIII. század második feléből. Másolója külföldi ember volt.

Szép Szó. — 1937. júniusi sz. Fejtő Ferenc: *A magyar irodalom és a magyarság*. A cikk írójának az az elvi álláspontja, hogy az irodalom és vele minden művészet akkor virágzik, ha közönsége, a társadalom, annak minden vagy némelyik osztálya kimozdul nyugalmi helyzetéből, nyugtalanság és zavar fogja el, hagyományai meginognak, valami új készül benne. Ezek a feltételek a ma magyar irodalmából hiányzanak: irodalmi életünk szegényes és vérszegény. — Németh Andor: *A magyar irodalom és Európa*. Felelet arra a kérdésre, hogy a XIX. századtól kezdve milyen volt a magyar írók Európa-szemlélete. — Július—augusztusi sz. Ignó Pál: *Eliszaposodott irodalom*. Tanulmányszerű bírálat Schöpflin Aladárnak „A magyar irodalom története a XX. században” című könyvéről. A bíráló a jelen magyar irodalmának e könyvben megrajzolt képét hamisnak tartja, mert a könyv szerzője annak a Nyugat-nak a szellemét képviseli, mely a maga „baloldali” múltját egészen megtagadta. — Bóka László: *Egy Kölcsey-versről*. Kölcsey egyik talányversének („Tükör vagyok...”) finom elemzése. — József Attila: *Ütem és fogalom*: Az „Egy tulipánhoz” című Csokonai-költemény versalakjának meghatározása. — Szeptemberi sz. József Attila: *Van-e szociológiai indoklatsága az új népies iránynak?* A cikk szerzőjének az a véleménye, hogy irodalmunk új népies iránya, a Válasz című folyóirat köré csoportosult úgynevezett „Új szellemi front”, nem nevezhető igazán népiesnek, mert egy már meghaladott szociológiai szemlélet, a Petőfi-korabeli, az alapja.

Theologia. — 1937. 3. sz. Ivánka Endre: *László mester esztergomi prépost könyvtára 1277-ben*. Közli és azonosítja a hagyatékban említett könyvcímeket.

Városi Szemle. — 1937. 4. sz. Molnár Gyula: *Budapest hivatalos lapjának 50 esztendeje*. 1885. június 9-én jelent meg a Főváros első száma. Ebből lett 1890-ben a Fővárosi Közlöny.

Vasárnap. — 1937 június 13. sz. Floznik György: *Mikszáth és a katolikus Egyház*. Szereti Mikszáth írásait, de fáj neki, hogy a katolicizmusról olyan ellenszenvvel ír. Szemelvényeket ad Mikszáth katolikus ellenes kifakadásából.

Vasi Szemle. — 1937. 3—7. Marék Antal: *Dunántúli lírikusok*. Weörös Sándor szinte egyedülien modern az otthonmaradt dunántúli poéták közül. Modern abban, hogy merész, kezét nem markolja meg a hagyomány, félelem, mindent mer, amiről érzi, hogy őszinte visszhangot keltett benne. Témája sokszínű és sokrétű, kacérokodik a formával. Takáts Gyula a polgár költője. Tisztes konzervatívizmus árad írásaiból, bár fiatalosan csengenek sorai. Finta Sándor a szép szavak érzelmes játéka után elmélyült és elnehezült a hangja. Pálma László egy kissé a futurista költőkre emlékeztet. Bódás János lírája komoran zengő; formában változatos, mindenkor a téma határozza meg készülő versének formáját. Székey László legnagyobb élménye a hit. Kutas Kálmán, evangélikus lelkész minden költeménye érett, komoly szózat. Árva László közel hozza lelkünkhöz a hitet és az Istent; nagy szociális jószág növekedett benne. — Horváth Tibor Antal: *Johannes Sylvester Pannonius*. Sylvester életrajzához egy új adalékot hoz: a gógánfalvai portára vonatkozó káptalani iratokat.

Költő a filmen.

A napokban két érdekes híradás járta be a lapokat. Az egyik szerint filmre kerül a nagy magyar költőnek egy költeménye. A hagyatékában scenáriumot találtak, annak alapján jeles színházi férfúval kidolgoztatják a film szövegét, majd jön az operatőr, a fényképész, egy jónevű ifjú zeneszerző megfelelő kísérezetét szerez hozzá. Bizonytalán szép tájfelvételek is lesznek, esetleg egy kis szüreti multság derült színt fog belekeverní a ballada komor alapangulatába... Egy másik híradás szerint a nagy francia írók gyermekei egy filmről, amely atyjuk regényéből készült, egyszerűen, de elég érthetően kijelentették, hogy ennél a filmnél „soha szemtelenebb hamisítás nem történt“. És bár legutóbb jó filmesítésre is van példa (Aranyember), mégis szemébe kell már egyszer nézni annak a problémának: mit szabad és mit nem szabad cselekedni annak, aki irodalmat, költészetet visz a valóban világot jelentő film vásznára. Szemébe kell nézni, mert amit eddig ezen a téren láttunk, az csekély kivétellel kevésbé öröndetes, sokszor egészen elszomorító volt. Az irodalom problémája ez, s ha tüzetesebben foglalkozunk a kérdéssel, olyan irodalom-etikai problémákra bukkanunk, amelyek a *film* szempontjából sem lehetnek közömbösek.

Mint a történelmi regény az igazi történelemhez, úgy viszonylik sokszor a film az irodalmi műhöz, melyből készült. A költő fantáziáját nem kötik a történelmi események betű szerint való formái: de olyat nem szabad soha közölnie, ami ellenkezik a jellemzett kor szellemével. A jeles irodalmi műre ez fokozottan vonatkozik. A klasszikus vagy legalább is nagyon népszerű irodalmi mű benne él a köztudatban alakjaival, hangulataival sokszor egyes fordulataival, sőt szavaival is. Szabad-e ezeket a filmírónak egyszerűen elhanyagolnia? Szabad-e új jeleneteket alkotnia, amelyek talán szellemükben sem egyeznek a költő mű lelkével, érzés- és gondolatvilágával? És joga van-e ilyenkor, művészet-etikai joga van-e a filmírónak egyszerűen arra hivatkozni, hogy hát a film vállalkozás s a vállalkozás egyetlen szempontja, vagy — ha kíméletlen akar lenni azt mondja: — legalább is legfontosabb szempontja a jó üzlet.

A háború után való első években „futott“ a nagy magyar történelmi tragédia filmje. Az egyik jelenetben a középkori főúr, aki az országot járja, kerek asztalnál áll az ütött-kopott falusi ház tornácán. Körülötte kísérete. Szabályos cs és kir. mundér van rajtuk, az asztalon térkép, föléje hajolnak, s nagy buzgalommal mutogatnak rajtuk... Talán apró zászlócskák is vannak kítűzve... A drága filmes nyilván így akarta elsűtni egy kopott háborús filmjének egy jelenetét.

De minek olyan messzire visszamenni? Két magyar balladát láthattunk, a többi közt filmen. Bárczy Benő tragédiájában elragadó jelenet. A mesés parkban, akarom mondani a radványi sötét erdőben, melynek eredetije Szinnyei Mersó Pál képen látható, dús gyepen hatalmas lombú fa árnyékában hentereg Bárczy Benő Kund Abigéllal. A film „értelmes“ akart lenni, hát jól *elől* kezdi a históriát. Amit a költő két sorban elintéz — mert a többinek mi köze a tragédia claire-obscur-jéhez — abból a filmes nagy *giccso-pecsenyét* süt. Hogy a

Radványi ötét erdő nem lehet éles színjátékú Szinnyei Merse-park? Istenem, nem szabad megijeszteni a jámbor mozilátogatót, aki minden heti élvezet-filmeeskéjét szopogatja a ötét nézőtér első soraiban. Avagy érdekel a Simon Judit a filmen? Nohát ezt még *előbbről* kezdték. A falusi zsidó kocsmában a pult mögött ott áll a Száli, akarom mondani a Judit. A pult előtt bricsesz-nadrágban, lakkcsizmában, kezében lovaglóstorral áll az ifjú „uraság“. Judit megrendülve szolgálja ki s immár megadóan néz mandula szemének néhány centivel meghosszabbított szempilla-sátra alól az ifjú uraságra. Itt kezdődik az első szegény kicsi féreg históriája. Hát bizony ezek is elég elől kezdik a történetet.

E filmek majdnem úgy viszonylanak a költői műhöz, melyből készültek, mint egy France-kritika a műhöz, melyről íródott. *Csak majdnem*. France egy könyv apropójából beszél önmagáról, tehát egy érdekes emberről s közben valamelyes fény mégis esik a műre is. És ezt nem is tagadja, őszintén meg is mondja. E filmek azonban egy elismert vagy népszerű irodalmi értéket használnak cégéről arra, hogy művészi látszatú üzletet csináljanak.

Ha tetszik, még közelebb kerülhetünk. Egy congeniális nagyszerű író munkája alapján színpadra került irodalmi életünknek egyik legnagyobb értéke: Mikszáth Kálmán. A film hamar megérzi e varázsos író munkásságában rejtőző nagy lehetőségeket. A Vígszínház *Nosztija*, a Nemzeti *Vén gazembere* után felfutnak az ódesbús históriák a filmre is. De hogyan? Nosztyi filmjében egy újabb magyar „rapszódíát“ látunk vszont, melynek búsan lengő kalásztengereiben, íme még az értelmes józan magyar kalászok is rosszalóan csóválják fejecskéiket. Boly Gáspár pedig leveti a filmen a méltán csodált Rózsahegyi Kálmán gúnyját, s a humor helyett tragikus hős lesz belőle, Sugár Károly alakításában. Sugár, nézetem szerint, a legelsősorban álló nagyszerű színész volt. Dús skálájú egyéniségében azonban nem volt Mikszáth-humor. Nem is akarta, hogy legyen, nem is akarhatta. Volt benne elég egyéb. De a filmen még azt is megtette, hogy enkomolyságát földérite: nadrágos görlice-felvonulást csöppent bele báró Inokayék derülő életébe. En nem csodálkoznám azon se, ha a fiatal báró egy helyes jelenetben jazz-szóra mulatva szórna a pénzecskéjét... Nocsak jó a filmeseknek, hogy a Kereposi temető halottai olyan türelmesek...

Dehát vajjon megérdemlik-e a film irányító művészei a keserű szemrehányásokat? Nincs-e joguk a rengeteg tőke befektetése után úgy alakítani a dolgokat, hogy hónapokra meg lehessen hosszabbítani a filmek futását? s így biztosítani az üzletet? Nem és százszor nem. *Nincs jobb üzlet a világon a tiszta, a becsületes művészetnél*. A némafilm korából egyetlen igazán zavartalan filmemlékünk egy könyv-film, az Hugo Victor „Nyomorultak“-ja volt. Tán négy folytatásban adták, négy héten keresztül, évekig, a közönség megbolondult érte, olyan kasszasikere volt, amilyen napjainkban tán csak a Disney igaz művészetű apró malackáinak. De az *néma volt* s mégis hatott. Benne volt egy remekmű minden alakja, hangulata, benne volt a levegője. Mikor Valjean Jánost megláttuk a filmen, becborzongtunk. Ez ő, igen, ilyennek láttuk a könyvben, midőn a sinus tétel gyakorlása helyett a kanapéra heverve faltuk végelethatalan köteteit...

A könyves film illusztráció. Ne ijedjünk meg a szótól. Zichy Mihály halhatatlan művész, pedig „csak“ illusztrátor volt. Gyárfás Jenő Tetemrehívás-lépe a Szépművészeti Múzeumban a Pilóty—Benzúr-iskola egyik legnagyobb — sajnos korán összeomlott — tehetségének emlékét őrzi. Mi a művészete? A hűség, az áhitat, a klasszikus alkotás előtt, melynek szolgálatába állította lelke lángolását. A templomban nagy hivatás a papé, sőt a sekrestyés is halhatatlan, metafizikai világ szolgálatában áll.

A magyar irodalom a film-lehetőségek ragyogó tárháza. Petőfi és Madách, Mikszáth és Jókai, Arany és báró Eötvös, de én tovább megyek: Ady és Vajda, végeláthatatlan film-perspektivákat jelentenek. De úgy nem lehet tovább, ahogy eddig ment. Irodalom-etikai követelmény, nemzeti érdek, de egyben jól felfogott filmérdek is, hogy a filmesítésnek ne az alkalmi kis üzlet szempontja legyen az egyetlen irányítója. Az évtizedeken, tán évszázadokon át bovált irodalmi mű halhatatlan költői értéket rejt. A filmesnek ezt kell kihámozni. Ha ezt megérzékelte, szolgálatot tett a költő szellemének s a közönség is megérzi a filmről is azt, ami a könyvet halhatatlannította. A filmben legyen több tiszta irodalom, az igazirodalom, a mesterséges olcsó kis trikók trükkjeinél. Ha a filmes az irodalom szentélyéhez közeleg, vessen le saruit, mert ez nemcsak kötelessége, hanem érdeke is. Költő a filmen ne bús lemondással szégyenkezzék, hanem büszkén a maga igaz hamisítatlan egyéniségében gyarapítsa nemzete dicsőségét és — filmese pénztárát.

Rubinyi Mózes.

Elhúnytak.

ARANY GUSZTAV (abai), ref. lelkész, szül. Pátkán (Fehér vm.) 1872 augusztus 1-én, megh. Kőröstarcsán 1937 július 9-én. — 1899—905. Pécelen, 1905—22. Pacséron volt rendes lelkész. Innen a megszálló szerbek többszöri bebörtönöztetés után kiutasították, mire Budapestre költözött. 1926 táján Kőröstarcsára került ref. lelkésznek. — Főműve: *Egyházi beszédek*. 1—2. kiad. Kecskemét, 1899.

BAAN JENŐ, felsőházi tag, m. k. kormányfőtan., esperes-plébános, szül. Ivánban (Sopron vm.) 1869 március 25-én, megh. Badgasteinben 1937 július 23-án. — 1891. pappá szenteltetvén, 1893. süttőri plébános, 1916. esperes, 1925. kormányfőtanácsos lett. A felsőházban mint Sopron vm. törvényhatóságának választottja foglalt helyet. — Cikkei: *Soproni Napló* (1909).

DEBRECZENY MIKLÓS, hírlapíró, megh. Budapesten 1937 augusztus 9-én (temetés n.) 86 éves korában.

DINER (írói nevén Diner-Dénes) JÓZSEF, hírlapíró, szül. Liptószentmiklóson 1857 június 27-én, megh. Párizsban 1937 augusztus 5-én. — Izr. Középkispolait Zólyomban, Bécsben és Drezdában, főiskolai, főleg műtörténeti tanulmányait Drezdában, Brüsszelben és Bécsben elvégezvén, 1881-ben a M. Nemz. Múzeum tisztviselője lett, majd 1889-ben Pulszky Ferenc ajánlatára Párizsba ment, ahol az ötvösműkiállítás és a Kárársz-féle gyűjtemény rendezésében segédkezett, sőt utóbbi katalógusát is kiadta ném. és francia nyelven. Ezután Ber-

linbe költözött, ahol a *Freie Bühne* c. folyóirat munkatársa volt, amelybe Nietzsche-ről írt egy nagyobb tanulmányt. Rövid idő múlva Budapestre visszatérve, mgindítja az *Élet* c. modern irányú hetilapot. 1892-ben a *P. Lloyd*, 1896-ban a *N. P. Journal* b. munkatársa lett s közben egy ideig a *M. Ujs.* színházi kritikusa is volt. 1906—10. a *Munka Szemléje* c. szociálpolitikai folyóirat szerkesztője volt. Utóbb Irodalmi Szalon néven modern irányú kölcsönkönyvtárt alapított. Az 1918/9. Károlyi-uralom idején mint külügyi államtitkár vezetőszerphez jutott. A proletárdiktatúra kikiáltása után külföldre költözött, s Párizsban telepedett meg, ahol a Magyarország (1937. VIII. 8. sz.) szerint megleg barátság füzte Leon Blumhoz, Franciaország szocialista miniszterelnökéhez. — Rengeteg művészeti, esztétikai és irodalomtörténeti cikket írt m. és ném. lapokba és folyóiratokba. Dénes József álnéven több m. nyelvű verset is írt. 1918/19. évi visszaemlékezéseit tartalmazó *La Hongrie* (Párizs, 1927) c. munkájától a m. k. posta megvonta a szállítás jogát. — Álnevei az említettekén kívül: Csereklye Bálint, Domokos Illés, Idem, Impresszionista, Paul Memle.

ÉNEKES JÁNOS, pápai prölátus, prépost, kanonok, főesperes, szül. 1866-ban, megh. Egerben 1937 augusztus 11-én (tem. n.). — Cikkei: *Alkotmány* (1913), *Szabolcsi Hirl.* (1914).

FÖTVÖS K(AROLY) LAJOS, ny. kir. tanfelügyelő, szül. Solton (Pest vm.) 1847 március 11-én, megh. Budapesten 1937 augusztus 29-én (temetés n.). — Ref. E. Károly. ügyvéd és író unokatestvére. Teológiát, majd jogot tanult s 1871—82. Szekszárdon, 1882—88. Budapesten ügyvédkedett. Közben elvégezte az óvóképző-tanfolyamot. 1888— (Révai szerint 1886—) 1912. kir. tanfelügyelő volt Háromszék, Hajdú s végül Jász-Negykún-Szolnok vármegyékben. Nyugdíjaztatása után Budapestre költözött. — Közigazgatási és pedagógiai cikkekén kívül verseket és tárcákat is írt fővárosi és vidéki lapokba. 1881—82. társszerkesztője volt a *Tolnam. Közl.*-nek, 1894. XII. 23—1895. X. 31. fel. szerkesztője a *Debreceni Ellenőr*-nek 1913-tól a *M. Gyermektanulmányi Társaság Füzetes Vállalatát*-t is szerkesztette. — Szépirodalmi munkái: *Kis világ legújabb Flóri könyve*. Bp., 1884. (2. kiad. u. o., 1887., [3. kiad.] u. o., 1907). — *A honfoglalás ezer év előtt és ezer év múltán*. (Ifj. színdarab versekben.) U. o., 1889. — *Rákóczi-színművek*. Hol?, 1906. (Ism. Alföldi Hirl. 1906 : 5. sz.) — *Költemények*. Bp., 1910. — Álneve: Ráczevny.

GÜRTLER ISTVAN, szính. titkár, megh. Debrecenben 1937 augusztusában 52 éves korában. — Fialalabb éveiben hírlapíró volt.

HELTAI (1908-ig Hatsek) NÁNDOR, színész, szül. Budapesten 1874 szeptember 13-án, megh. u. o. 1937 július 30-án. — R. kat. 1896-ban lépett színpadra, majd hosszabb ideig a kolozsvári Nemz. Szính. tagja volt. Utóbb német színész let s 1908-ban kibérelte az altonai Volkstheatert, 1921-ben pedig a berlini Kurfürsten-Opert. — Kolozsvári színész korában több fordítása jelent meg az ottani napilapokban. A legjelentősebb: *Ujs.* (1903 : 50—72. sz. Maxim Gorkij: A csavargó).

HUBER JÁNOS, hírlapíró, megh. Szabadkán 1937 július vagy augusztus havában 74 éves korában. — A szabadkai *Napló* munkatársa volt.

KOMAROMI (1908-ig Komár) JÁNOS, a Kisfaludy- és Petőfi-Társ. r. tagja, szül. Málcán (Zemplén vm.) 1890 december 22-én, megh. Budapesten

az amerikai szeretetház szanatóriumában 1937 október 7-én éjjel félegykor. — Ref. Szülők: Komár József, Balogh Mária; feleség: nemes Soltész Irén. Középiskoláit Sárospatakon elvégezvén, Budapestre jött s beiratkozott a jogra. 1911-ben fölcsapott újságírónak s b. munkatársa lett a *B. Hírl.*-nak. Az 1914/18. háborúban katonai szolgálatot teljesített és súlyosan megsebesült. Leszerelése után az 1919-ben napilappá alakult *Új Nemzedék*, majd a Milotay István alapította *Magyarság* b. munkatársa lett. A Petőfi-Társ. 1921-ben r. tagjává s 1923-ban főtítkárává választotta. Utóbbi tisztségéről, mely a Petőfi-Múzeum igazgatásával volt egybekötve, betegsége következtében lemondott. 1928-ban a Kisfaludy-Társaságba is bekerült. — Elbeszélései és néhány verse: *B. Hírl.* (1912, 14/9), *M. Hírl.* (1912), *Elet* (1914, 16), *Új Nemzedék* (1916), *Magyarság*, *Napkelet*, *Új Idők*, stb. — Munkái: *Mit búsulsz kenyeres? ... Bp.*, 1915. (3. kiad. U. o. 1928. [4. kiad.], a Rongyos gárda c. novellagyűjteménnyel egy kötetben, mint munkái 19. kötete. U. o., 1933.) — *Csanak András Bécsben*. U. o., 1916. — *Tilinkó*. U. o., [1917]. — *Elmúlt a nyár*. U. o., 1918. — *Szegénylegények*. U. o., 1920. — *Jegényék a szélben*. (A Magyarság Kta. 1.) U. o., 1921. (2. kiad. u. o., [1928]; új kiad. u. o., [1936]) — *Esze Tamás, a mezitlbasok ezredese*. (Az Ifjúság Szépirói. 1.) U. o., [1922]. — *A régi szerető*. Reg. (M. Regényírók.) U. o., [1923] (2. kiad. U. o., 1928; új kiad. munkái IV—V. jelzéssel. U. o., 1931). — *Zúg a fenyves*. U. o., 1924. (Új kiad. a *Hé, kozákok!* c. gyűjteménnyel együtt mint munkái 20. kötete. U. o., 1933). — *Vidróczki és még néhány más ágrul szakadt*. U. o., 1924. (2. kiad. U. o., [1929]. Új kiad. *Vidróczki* címen u. o. [1936]). — *Hé kozákok!* U. o., 1925. (Új kiad. a *Zúg a fenyves* c. gyűjteménnyel együtt mint munkái 20. kötete. U. o., 1933). — *Pataki diákok*. U. o., 1926. (Új kiad. munkái 18. kötete gyanánt. U. o., 1933). — *Hat rölegény*. U. o., 1926. — *Az idegen leány*. Egy magános ember följegyzései. U. o., 1926. (Új kiad. munkái 17. kötete gyanánt. U. o., 1933). — *Régi legények*. (Pásztorútz Kt. 6.) Kolozsvár, 1926. — *M. tört. anekdoták*. Sajtó alá rend. Zolnay Vilnossal. Bp., (1927). — *Reménytelen szerelem*. U. o., 1927. — *Szülőföldem szép határa*. U. o., 1927. — *Cs. és kir. szép napok*. U. o., 1928. — *Az ősdíák*. Reg. U. o., [1929]. — *Régi ház az országútnál*. U. o., [1929]. — *Az elvált feleség*. Reg. U. o., [1930]. — *Szép vagy Magyarország!* U. o., [1930]. — *Nagy leányka, kts legényke*. U. o., [1931]. — *Csatangolás mindenfelé*. U. o., [1932]. — *Harangoz a mult*. U. o., [1933]. — *Zágon felé*. Reg. Rodostóru. U. o., [1934]. — *Vihorláti szél fúj*. U. o., [1935]. — *All a malom*. U. o., [1936]. — *Eszakon ősz van*. U. o., [1936]. — *Megy a felhő*. — *Menekülés az asszony elől*. Reg. U. o., [1936]. — *A nagy háború anekdotái*. U. o., [1936]. — *A nyolcadik osztály*. U. o. [1936]. — *Őszi harmat után*. U. o., [1936]. — Előttém ismert álneve és betűjegyei: K—i J—s (B. Hírl.); Kj. (u. o.); Pataki névtelen (Élet, 1914).

KÖRMENDY JANOS, színész, szül. Tatán 1863-ban, megh. Budapesten 1937 augusztus 15-én szívszólhűdésben. — 1882—1903. vidéki színpadokon működött, 1903-ban Budapestre került s a Király és M. Szinh. tagja volt. — Úgy látszik, verseket is írt; pl. *Nyugatmagyarorsz. Híradó* (1898).

LEICHT JANOS, dr. jur., ügyvéd, Nagyküküllő vm. tb. főügyésze, szül. Segesvárt 1886-ban, mgh. Budapesten 1937 szeptember végén. — 1921 óta volt

ügyvédi irodája Budapesten. Lefordította németre Vörösmarty, Petőfi, Arany János és Ady verseit, melyeket a budapesti Rádióban többször előadtak.

LYKA DÖME, nagybirtokos, v. országgyűlési képviselő, megh. Pázmándon (Fehér vm.) 1937 szeptember 14-ére virradó éjjel. — Számos politikai röpiratot írt.

MAJOR KAROLY, dr. phil., ny. áll. reálistk. igazgató, szül. Kolozsvárt 1861 január 26-án, megh. Miskolcon 1937 szeptemberében. — Ref. Besztercebányán, Hódmezővásárhelyt, Zomborban, Gyöngyösön és a bpi X. ker. főgimnáziumban volt tanár. 1907-ben a fogarasi, 1913-ban a zombori áll. gimnázium igazgatója lett s mint a miskolci áll. reálistk. igazgatója ment nyugdíjba. — 1889 febr. 5-től írt társadalmi, irodalmi és esztétikai cikkeket különböző vidéki s fővárosi napi- és szaklapokba. 1889-ben a *Besztercebánya és Vidéke*, 1890-ben a *Zólyomgyői Lapok* szerkesztője volt. — Munkái: *A m. eozópi meseírás története*. Kolozsvár, 1887. — *Külföldi demokrata költők és Petőfi*. Hódmezővásárhely, 1891. — *A költői képzelemről*. U. o., 1892. — *Panaszok a mai középiskola ellen*. Gyöngyös, 1907.

MATRAY LAJOS, ny. ref. gimn. tanár, szül. Miskolcon 1859 március 28-án, megh. 1937 augusztus 10-én. — Az egyetemet Budapesten elvégezvén, 1888-ban h. tanár lett Debrecenben s 1889-ben r. tanár a szatmári ref. gimnáziumban. Ő alapította meg a szatmári Kőlcsey-Kört s elnöke volt az irod. szakosztálynak. 1897 XII. 14. óta szerkesztette a *Szatmár-Németi* c. lapot. 1878 óta írt verseket és cikkeket vidéki s elvétele bpi lapokba is. *Multak emlékei* (1896) és *Dicső multunk* (1898) c. alkalmi színdarabjait a szatmári szính. mutatta be. — Munkái: *Aranka*. Tündéres elb. Bp., 1883. — *Petőfi Sándor élete versekben*. Nagyszombat, 1885. — *Petőfi Sándor élete és költői működésének vázlata*. Bubenik Ferenc után. U. o., 1884. — *Feri*. Költői beszély. U. o., 1885. — *Fazekas Mihály élete és munkái*. Debrecen, 1888. — *Fazekas Mihály Judas Matyija*. Sajtó alá rend. Szatmár, 1891. — *Hulló levelek*. Költemények. U. o., 1893. — *Vörösmarty Mihály mint lírikus*. U. o. ?, 1904.

PEKÁR GYULA (1899-től rozsnjó), dr. jur., v. miniszter, országgyűlési képviselő, a Petőfi Társ. elnöke, a M. Tud. Akad. I. és a Kisfaludy Társ. r. tagja, szül. Debrecenben 1867 november 8-án, megh. Budapesten 1937 augusztus 19-re virradó éjjel. — Ev. Szülők: P. Imre, bankigazgató és P. Emma, P. Lajos író leánya. Felesége özv. Tükörnyé Falkenberg Paula. A gimnáziumot, a VI. oszt. kivételével, melyet az amerikai Bostonban végzett, a bpi ref. gimnáziumban járta ki. A jogot a bécsi és bpi egyetemeken hallgatta. Három évig gyakornokoskodott a váltó- majd a pestvidéki törvényszéknél, azután fölcsapott hírlapírónak. Már 15 éves kora óta irogatott tárcákat a *P. Napló*-ba és a *Vas. Ujs.*-ba, de festéssel is foglalkozott. 1891-ben megismerkedett Justh Zsigmonddal, aki végkép az irodalom felé terelte. 1892-ben mint tárcáíró belépett a *M. Hírl.* kötelékébe, 1893 nyarán hosszabb külföldi útra indult. Bejárta Spanyolországot és Marokkót, majd Párizsban telepedett le, ahol a Collège de France és a Sorbonne irodalmi és esztétikai előadásait hallgatva 1896 őszéig maradt. Közben beutazta Itáliát, Svájcot, Németországot, Hollandiát, Svéd- és Norvégországot is. 1894/96. a *P. Napló*, 1896-tól a *B. Napló* r. tárcáírója volt. 1901-ben (s nem mint Szinnyei írja 1891-ben!) mint a Szabad-
 elvű Párt tagja bekerült a parlamentbe, ahol a somlóhelyi (Veszprém vm.) kerüle-

tet képviselte. Az 1905. és 1906. választásokon nem nyert mandátumot. 1910-ben a técsői kerület országgyűl. képviselője lett a Nemz. Munkapárt programjával. Az 1919-iki Tanácsköztársaság idején elnöke volt a Fehér Ház ellenforradalmi mozgalmanak, majd egyik szervezője és elnöke a Keresztény Nemz. Pártnak. 1919 szept.—nov. havában mint összekötő-miniszter képviselte a kormányt az antant-bizottságokkal folytatott tárgyalásokon s nagy része volt abban, hogy közgyűjteményeink épségét megvédehettük a megszálló rumén csapatok zsákmányoló törekvései ellen. 1920 januárjától 1922 júniusáig vall. és közokt. államtitkár volt. Az 1920. és 1922. é. nemzetgyűlésen a kecskeméti II., illetve I. kerület képviselője volt a Ker. Kisgazda-, Földmives- és Polg. Párt programja alapján. Az 1926. é. országgyűlési választásokon Kecskeméten és a derecskei kerületben is mandátumhoz jutott s ő a kecskeméti tartotta meg. 1931-ben a derecskei, 1935-ben a bonyhádi kerület országgyűl. képviselője lett az Egységes Párt, illetve a Nemz. Egység Pártja programjával. — Ugy a Kisfaludy-, mint a Petőfi-Társ. 1901-ben (s nem mint Szinnyei állítja 1891-ben!) választotta meg r. tagjává. 1911-ben a M. Tud. Akadémia I. tagja, 1919-ben a Petőfi-Társ. alelnöke, 1920-ban pedig elnöke lett. 1921-ben kinevezték az Orsz. Filmtanács elnökévé. Társelnöke volt a Külügyi Társaságnak, vezetője a Műbarátok Körének, Magyarország állandó képviselője a Népszövetségi Ligák Uniójában s kilenc évig elnöke a parlament külügyi bizottságának. Számos kitüntetésre volt, köztük az olasz Korona-rend és a finn Fehér Rózsarend nagykeresztje, valamint a M. Érdemrend I. osztálya. — 1937 tavaszán a képviselőházban elesett és súlyos lábsérülést szenvedett, amely trombózist okozott. Augusztus 23-án temette Raffay Sándor ev. püspök az Iparműv. Múzeum előcsarnokából, József és József Ferenc főhercegek, valamint Röder Vilmos honv. miniszter, miniszterelnökhelyettes jelenlétében. A tud. és irod. társaságok nevében barátja, Császár Elemér búcsúztatta. — Novellái, eredeti és ford. regényei és cikkei: *P. Napló* (1884. Egy leány története. Irta Edward Jenkins. Ford., 1885, 1894/6. 901—12), *Vas. Ujs.* (1884, 1894, 1905/13), *Ország-Világ* (1899, 904, 08, 15), *A Hét* (1891/4, 906, 10, 12), *Nemzet* (1891/2), *M. Hirl.* (1892/4), *M. Génusz* (1894; 1899. Vallomások; 1903.), *P. Lloyd* (1894, 913/4), *B. Napló* (1896/900, 907) és *Naptára* (1901), *Athenaeum* (1897. Indus evangélium), *Főv. Lapok* (1897, 99, 901/3), *Kép. Családi Lapok* (1900—4), *Férfi Divat* (1901), *M. Lányok* (1902), *Uránia* (1902. A modern művészet alakulásai), *Jövendő* 1903/4), *Hazánk* (1904), *Polit. Hetiszemle* (1904/5), *Szilágyi István Kör Evke* (III. Máramarossziget, 1905. Homonnai Katalin). *Új Idők* (1907—), *Beöthy-emlékkönyv* (1908. Kurucok Versaillesban), clevelandi *Szabadság Naptára* (1909, 914), *A Polgár* (1911—13). *B. Hirl.* (1912/9), *M. Nemzet* (1912/3), *M. Figyelő* (1913/4, 16. novellák; 1915. II. Nemzeti értékek a világháborúban), *Nagyváradi* (1913 : 301. — 1914 : 17. sz. A gárdista-kisasszony), *Századok Legendái* (szerk. Virter Ferenc), *Új Nemzedék* (1920—), stb. — Munkái: *Dodó főhadnagy problémái*. Novellák. Bp., 1894. (Új kiad. U. o., 1901). — *Homdyban*. Novellák. (Az Ath. Olvasótára, III : 24.) U. o., 1894. — *Lavina*. Reg. (Egyet. Regt. X : 18.) U. o., 1895 (Előszór: A Hét, 1893. Új kiad. Milliók könyve 84. U. o. 1921). — *Az aranykeztűs kisasszony*. Novellák. U. o., 1896 (2. kiad. U. o., 1922) — *Hatalom*. Reg. (Egyet. Regt. XII : 7) U. o., 1897. (Előszór: M. Hirl. 1894 : 85—136. sz. Új kiad. Milliók könyve 25. U. o., 1916. 2. kiad. U. o.,

1992. Németül: Dame in Weiss. Kürschners Bücherei No. 156. é. n. U. o. — *A szoborsztép asszony*. Novellák. (Az Athen. Olvasótára. VIII : 17). U. o., 1897. — *Délen és Északon*. Útirajzok. U. o., 1898. (2. köt.) — *Az esztendő legendája*. U. o., 1899. (Előszőr B. Napló). — *Don Juan*. U. o., 1899. (Előszőr: B. Napló. Újabb átdolg. kiad. U. o., 1917.) — *Livio főhadnagy*. Reg. (Egyet. Regt. XVI : 10, 11.) U. o., 1899. (2 köt. Előszőr: M. Hírl. 1892 : 359—1893.) — *Dodó főhadnagy*. Vigj. 3 felv. (Főv. Szính. Műsora. 51.) U. o., 1899. (Bemut. Vigszính. 1899. IV. 11. Új kiad. Főv. Szính. Műs. 69. U. o., 1913). — *A XIX. század*. Tört. tanulm. 3 felv. U. o., 1900. (Bemut. Uránia. 1900. XII. 3.) — *Spanyolország*. U. o., 1900. (Bemut. Uránia, 1900. II. 22.) — *A tánc*. Tört. tanulm. 3 szakaszban. U. o., 1901. (Bemut. Uránia 1901. IV. 30. Kern Aurél zenéjével. Franciául is: *La danse*. Bp., 1903.) — *Manóver-szerelem és egyéb elbek*. U. o., 1902. — *Pasztellek*. (Színes Könyvek 14/5). U. o., 1902. (Előszőr B. Napló). — *Rokokó idyllék*. U. o., 1903. (Előszőr Bp. Napló). — *Delila nyoszolyája és egyéb elbek*. U. o., 1904. — *Mátyás és Beatrix*. Tört. dráma 4 felv. U. o., 1904. (Bemut. Nemz. Szính. 1904. III. 11.) — *A lilomos asszony*. Reg. U. o., 1903. (2. köt. Előszőr: B. Napló 1897 356—1898 : 93. sz. s utólag: *A Polgár*, 1911 : 239—1912 : 1. sz. 2. kiad. Bp. 1923. Olasz fordítása: *La donna digigliò*. Bologna, 1929.) — *A szultán és egyéb elbek*. U. o. 1905. — *Bizánc kultúrája*. (Az Orsz. Iparműv. Múzeum Ismeretterj. Előadásai. 2. U. o., 1906. — *Ferrara, Ravenna, Firenze*. (Műv. Kt.) U. o., 1907. — *Vitézi románcok*. U. o., 1907. — *Atalanta esőkje és egyéb elbek*. U. o., 1908. — *Tatárabság*. Reg. U. o., 1908. (2. köt. Előszőr: Vas. Ujs., 1907. Elnyerte 1910. az Akadémia Péczely-díját). — *A frigiai sapka*. U. o., 1909. — *A kölcsönkért kastély és egyéb elbek*. U. o., 1910. — *A troubadourok kora és költészete*. (Népsz. Főisk. Tanf. Előadásai. 98. syllabus). U. o., 1911. — *Drághy Éva esküvője*. Színmű 3 felv. (Főv. Szính. Műs. 263/4). U. o., 1913. (Bemut. Nemz. Szính. 1911. II. 24.) — *A Szerechenek összeesküvése és egyéb elbek*. U. o., 1913. — *Vénusz könnyei és egyéb novellák*. U. o., 1912. — *Lacika mamája*. (M. Kt. 711). U. o., (1913). — *A kölcsönkért kastély*. Vigj. 3 felv. U. o., 1914. (Bemut. Nemz. Szính. 1914. II. 6. Voinits-díjat nyert). — *A szép Pongrátné krinolinja*. U. o., 1917. — *A mezitlábás grófkisasszony*. U. o., 1918. — *Magyar költők szerelmei*. U. o., 1920. — *Topáz királyné*. U. o., 1920. — *Az amazon királyné*. Reg. U. o., 1920. (2 köt.) — *A bresztováci szent*. Elb. U. o., 1922. — *Lord Burlington arképe*. Reg. U. o., 1925. — *Bizarr percek, végzetes szerelmek*. U. o., [1926]. — *Az ezüsthomlokú vándor*. (M. Író mesterek) U. o., [1927] (Olaszul: *Il pellegrino dalla fronte d'argento*. Balla Ignác bevezetésével. Milano, 1929). — *A kis hős*. Elb. U. o., [1927]. — *A tizezermérföldes sárkány*. Tört. reg. (M. Író mesterek). U. o., [1927]. (A Hún hadak útja c. trilógia I. része) — *Tisza István végnapjai*. (A Debr. Tisza I. Társ. I. o. kiadv. V : 4.) Debrecen. 1932. — *Az ördög az ámen árnyékában*. 30 elb. Bp., [1933]. — *Attila*. Tört. reg. U. o., 1935, [1934] (A hún hadak útja c. trilógia II., III. része.) — *A talizmán*. Reg. U. o., [1937]. — *Amazon cárnök*. Elbek. (Szép Könyvek.) U. o., [937]. — Előadott színdarabjai, melyek nyomtatásban nem jelentek meg: *Pérez öfelsége* (Bemut. Uránia, 1906. X. 3.); *A szerlem története*. (U. o., 1908. I. 23.); *Napoleon*. (U. o. 1910. I. 12.); *A magyar*. Drám. költ. (Nemz. Szính. 1920.

II. 21); *Danton*. Dráma 5 felv. (U. o. 1920. XI. 5., Voinits-díjat nyert); *Molière a királynál*. Ünnepi játék. (U. o. 1922. I. 15). — Betűjegyei a *B. Napló*-ban: P. Gy.; P-r.

PÉTER TIVADAR, hírlapíró, szül. Budapesten 1906-ban, megh. u. o. 1937 június 20-án.

REMETE (1905-ig Lusztig) GÉZA, ny. színész, az Orsz. Színészegyesület alelnöke, szül. Tatán 1878 augusztus 21-én, megh. Budapesten 1937 júliusában. — 1896—1930. különböző vidéki színpadokon működött, legutóbb mint igazgató. Éveken át főrendezője volt a debreceni Csokonai-Színháznak. — Színiügyi cikkei kül. vidéki lapokban. — *Alomország* c. 3 felv. operettje Krammer Ödön zenéjével 1925. került színpadra Sopronban, majd Szombathelyen s végül Debrecenben. *A vén színész* c. 3 felv. színműve nem került színpadra.

SAFAR BÉLA, ref. lelkész, megh. Vácán 1937 június 23-án 61 éves korában. — Talán az ő tárcái: *Aradi Közl.* (1892), nagyvárad *Szabadság* (1892).

SZALAY (1882-ig Singer) MIHALY (Miksa), dr. phil., ny. hírlapíró, szül. Csáktornyan (Zala vm.) 1862 július 15-én, megh. Budapesten 1937 augusztusában. — 13r. A bpi ev. főgimn. elvégzése után beiratkozott a jogra, de csak az I. alapvizsgát tette le, azután átnyergelt bölcsésznek s 1895-ben letette a doktorátust. Az 1880-as évek elején fölcsapott hírlapírónak s felváltva hol m., hol meg német hírlapokba dolgozott, főleg a városi és közgazdasági rovatokban. 1894 márc. 15. megalapította a *M. Esti Lap*-ot, melynek az a hírlaptörténeti jelentősége, hogy ez volt az első m. bulvárlap, mely az utcán megjelent. 1898—1919. tagja volt a székesfőváros törvényhatósági bizottságának. — Kéziratban maradt színművei: *Deborah*. Színmű 3 felv. Irta Claude Askow. Ford. (Bemut. Nemz. Szính. 1906. IX. 22.); *Transatlantica*. Ötlet 1 felv. (U. o. 1907. V. 23.) — Minket érdeklő munkái: *Faust és Az Ember Tragédiája*. Bp., 1895. — *Megváltás*. Dráma 3 felv. U. o., 1907. (Bemut. Nemz. Szính. 1907. XI. 23).

TARRÓDY JÁNOS, ny. r. kat. polg. isk. igazgató, megh. Szombathelyen augusztus 5-én 70. v. 77. évében. — Előbb Kismartonban, 1896-tól Sopronban működött s végül a szombathelyi r. k. polg. fiúisk. igazgatója volt. Pedagógiai cikkeken kívül verseket is írt, pl. *Soproni Hírl.* (1895/6), *Vidéki költők albuma* (Kassa, 1896). — Tankönyvei: *M. nyelvtan*. A polg. isk. és f. leányisk. I., II. o. szám. Bp., 1906 (Biró Gyulával. A polg. leányisk. új tanterve szerint átd. 2. kiad. U. o., 1908/9). — *M. nyelvtan*. A polg. fiúisk. III. o. szám. U. o., 1908. (U. azzal). — *M. olvasókönyv*. A polg. fiúisk. I—III. o. szám. U. o., 1908. (3 köt. U. azzal). — *M. olvasókönyv*. A polg. leányisk. I., II. o. szám. U. o., 1907/8. (2 köt. u. azzal; 2. átd. kiad. U. o., 1908/9).

TOLDY JENŐ, r. kat. apátplébános, szül. Kiskúnfélegyházán 1871 november 18-án, megh. Budapesten 1937 szeptember 11-én. — A teológia mellett a jogot is elvégezte s államtud. vizsgát tett. 1894-ben pappá szenteltetvén, Vác-szentlászlón, Hatvanban és Kecskeméten káplánkodott, majd 1899-ben szülővárosa plébánosa lett. — Mint a kiskúnfélegyházai r. k. leánynevelő igazgatójának több ünnepi beszéde jelent meg az intézet értesítőjében. — Utirajza: *Nápoly és környéke*. Vác, 1906.

TOLNAI (1895 ig Lehr) VILMOS, dr. phil., egyet. ny. r. tanár, a M.

Tud. Akadémia r. tagja, a M. Irodalomtört. Társ. alelnöke, szül. Pozsonyban 1870 július 24-én, megh. Sopronban 1937 július 29-én d. e. angina pectorisban. — Ev. Atyja a Lőrinczi Zsigmond álnéven mint jeles műfordító ismert tanár volt. A gimnáziumot Aradon, az egyetemet Budapesten elvégezvén, 1893—97 a pozsonyi, 1897—1906. a bpi ev. gimnázium, 1906—1925. az Erzsébet Nőiskola polg. tanítónőképző s 1925-től a pécsi Erzsébet Tud.-egyetem tanára volt. Az Erzsébet Nőiskolában azonban mint óraadó már 1904 óta működött. A M. Tud. Akadémia 1908. 1., 1934. r. tagjává választotta. Mint a Nyelvtud. Bizottság s. tagja azonban már 1898 dec. óta állt nexusban az Akadémiával s 1906. okt. a Szótár-Bizottság előadóhelyettesévé is választották. — Számos nyelvészeti, irodalomtört., esztétikai s pedagógiai cikke és könyvismertetése: *Egyet. Phil. Közl.* (1890—), *Nyelvtud. Közlem.* (1899—), *M. Nyelvőr* (1891—), *Ethnographia* (1897—), *Irodalomtört. Közlem.* (1902—), *M. Nyelv* (1905—), *Allatorv. Lapok* (1906), *Nemz. Nénevelés* (1906—), *Hiv. Közl.* (1909—), *Petőfi-Almanach* (1909). Petőfi és a nyelvújítás), *Akad. Ertes.* (1910—), *B. Szemle* (1910—), *M. Shakespeare-Tár* (1910), *Irodalomtörténet* (1912—), *Ungar. Rundschau* (1914. Ung. Sprichwortensammlungen), *M. Könyvszemle* (1916), *Századok* (52. évtől), *Társadalomtudomány* (I. évf. A közmondás néplélektani tekintetben). *Haagsche Courant* (1921—23, számos Magyarországot ismertető cikk), *Napkelet, Népélet, Föld és Ember, M. Asszony, Ung. Jahrbücher, Prot. Szemle* (35 évtől), *Mohácsi emlékkönyv* (1926), *Nemz. Ujs.* (1926), *Revue des Etudes Hong.* (III—V., XI. éf.), *Minerva* (VI. éf.), *Encyclopaedia Britannica* (14. kiad. Hungarian language), *Dunántúl* (1932), *Berzeviczy-emlékkönyv* (A Madách-kérdés körül), stb. Fialkorában verseket és tárcákat is irogatott: *A Hét* (1891/4), *Főv. Lapok* (1891/2), *Aradi Közl.* (1892/3), *Debr. Ellenőr* (1892), *Győri Közl.* (1894), *Nyugatmagyarorsz. Híradó* (1894/5). — Munkái: *A leoninus*, Bp., 1892. — *A pozsonyi ev. liceum önképzőkörének története*. Pozsony, 1896. — *Csokonai V. Mihály verstani nézetei*. Bp., 1899. — *Rejtelmés történetek*. Irta Edgar Allan Poe. Ford. (M. Kt. 45., 141. sz.) U. o., é. n. (2 füz.) — *Magyarító szótár*. U. o., 1900. (Ebből próbaív: *Tájékoztató szótár a fölösleges idegen szavak elkerülésére*. U. o., 1900. 2. jav. és bőv. kiad. U. o., 1928). — *Stilisztika*. A f. leányisk. III. o. szám. U. o., 1904. (Révy Ferencsel. 2. kiad. U. o., 1909). — *A szólásokról*. (A M. Nyelvtud. Társ. Kiadv. 12.) U. o., 1910. — *Adalékok Az Ember Tragédiájának a Faustnak viszonyához*. Klny. a Heinrich-Emlékkönyvből. U. o., 1911. — *Ungar Lesebuch mit Glossar*. (Sammlung Göschen. 894.) Berlin-Lpzg, 1913. — *Ung.-deutsches Gesprächbuch*. (U. o., 739.) U. o., 1914. — *Szómutató Lehr Albert Arany-magyarzataihoz*. Bp., 1917. — *Irodalomtudomány*. U. o., 1922. — *Az ember tragédiája*. Irta Madách Imre. Első krit. szövegkiadás a kézirat s az első két kiad. alapján. (A Napkelet Kta I.) U. o., 1923., (2 jav. és bőv. kiad. U. o., 1924). — *Széchenyi István döblingi irod. hagyatéka. III. Blick és kisebb döblingi iratok*. Szerk., bev. és jegyz. ell. U. o., 1925 (1924). — *A nyelvújítás*. (A M. Nyelvtud. Kézönyve II: 12.) U. o., 1929. — Tőle valók: Góbi Imre *Stilisztikájában* (1899 és 1902) a verstani rész; Tóth Béla: *M. ritkaságok* (1899) c. könyvében: Koholt nyelvmelések; A kocsi; A paprika története; és *A M. Tud. Akad. helyesírásának szómutatója* (1902). — Alnevei és betűjegyei: Figyelő (Nyelvtud. Közlem.); is (B. Szemle, 1910); Philoxenos (M. Nyelvőr); T. V. (Egyet. Phil.

Közl., Ethnogr., M. Nyelv); (t. v.) (Egyet. Phil. Közl.); Vilma (Divatszalon 1891).

ZRINYI KAROLY, ny. áll. tanítókép. igazgató, szül. Csáktornyan 1861-ben, megh. Kispesten 1937 szeptemberében — Szülőhelyén volt előbb el. majd polg. isk. tanító s végül az ottani áll. tanítóképző tanára, 1907-től igazgatója. 1912—22. a csurgói áll. tanítóképző vezetője volt. — Pedagógiai, társadalmi és szépirodalmi dolgozatai: *Egyetértés*, *Magyarország*, *M. Nemzet*, *M. Tanítóképző*, *Néptan. Lapja*, *Vas. Ujs.* s a megyei lapokban. Szerkesztője volt a *Muraköz*-nek.

G. P.

Társasági ügyek.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1936 december 12-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök: Pintér Jenő.

Titkár: Alszegehy Zsolt.

Tárgy: Vargha Damján: Sz. Mór Zoerárd-legendájának költői szépségei.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1936 december 12-én tartott választmányi üléséről.

Elnök: Pintér Jenő.

Titkár: Alszegehy Zsolt.

Titkár jelenti, hogy a választmányi ülés egyetlen tárgya az 1937. évi közgyűlés előkészítése. Indítványozza, hogy a közgyűlés tárgysorozata a következő legyen: 1. Pintér Jenő elnöki megnyitója. 2. Alszegehy Zsolt titkári jelentése. 3. Perényi József ellenőri jelentése. 4. A tisztikar és egyben a választmány egyharmadának megújítása. A jelölő bizottság elnökéül Szinnyei Ferenc r. tagot, tagjaiul Gulyás Pál és Keményfy János r. tagokat ajánlja. A titkár indítványát a választmány egyhangúlag elfogadja.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1936 január 16-án tartott választmányi üléséről.

Elnök: Pintér Jenő.

Titkár: Alszegehy Zsolt.

Elnök az ülést megnyitván, üdvözli a megjelenteket.

Szinnyei Ferenc, a jelölő bizottság elnöke előterjeszti a megválasztásra ajánlott tisztikar s a megharmadolásra kerülő választmányi tagok névsorát. — Az előterjesztett névsort a választmány egyhangúlag elfogadja. Regényi Sándor pénztáros beszámol a Társaság vagyoni állapotáról. — Egyéb tárgy nem lévén, elnök a választmányi ülést berekeszti.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1936 január 16-án tartott közgyűléséről.

Elnök: Pintér Jenő.

Titkár: Alszeghy Zsolt.

Elnök az ülést megnyitja, s üdvözlí a megjeleleket s megállapítja a közgyűlés határozatképességét.

1. Elnök ünnepi beszéd keretében ismerteti a Magyar Irodalomtörténeti Társaság megalapítását s 25 éves történetét.

2. Alszeghy Zsolt titkári jelentésében beszámol a Társaság egy évi életéről. Indítványozza, hogy a Társaság fejezze ki köszönetét a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak a folyósított államsegélyért, továbbá a Magyar Tudományos Akadémiának és Balogh Jenő főtítkár úrnak az ülésterem állandó átengedéséért.

Az indítványokat a közgyűlés egyhangúlag elfogadja.

3. Szinnyi Ferenc átvésti az ülés vezetését s a jelölőbizottság nevében felolvassa az ajánlott új tisztikar s a megharmadolásra kerülő választmányi tagok névsorát. Az üres szerkesztői tisztségre Alszeghy Zsoltot, az így megüresedő titkárságra Brisits Frigyeszt s helyébe jegyzőül Kerecsényi Dezsőt ajánlja. Egyébként a régi tisztikar és választmány újra való megválasztását indítványozza.

A jelölőbizottság javaslatát a közgyűlés egyhangúlag elfogadja. Pintér Jenő újra elfoglalja az elnöki széket s a közgyűlésnek a megválasztott tisztikar és választmány nevében köszönetet mond.

4. Perényi József ellenőr a számvizsgálóbizottság nevében jelentést tesz a pénztár állapotáról. Indítványozza, hogy a közgyűlés Regényi Sándor pénztárosnak adja meg a felmentést az 1936. évre s működéséért fejezze ki köszönetét. — A közgyűlés mind a titkárnak, mind a pénztárosnak, mind az ellenőrnek s a számvizsgálóbizottság tagjainak köszönetét fejezi ki buzgó működésükért.

Egyéb tárgy nem lévén, elnök megköszöni az érdeklődést és a közgyűlést berekeszti.

Ellenőri jelentés az 1936. évről.

I. Alulírt napon megvizsgáltuk a Magyar Irodalomtörténeti Társaság számadásait az 1936. év január hó 1-étől 1936. évi december hó 31-ig terjedő időszakról. (A Pénztári Könyvet, a Zárószámadást, a Vagyonmérleget és a Költségvetési előirányzatot az 1937. évre.) Azt találjuk, hogy 1936. évi december hó 31-én a bevételek összege 5884 pengő 84 fillér. A kiadások összege 4928 pengő 54 fillér s így 1936. évi december hó 31-én a készpénzmaradvány 956 pengő 30 fillér.

II. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság vagyona 1936. évi december hó 31-én 1944 pengő 19 fillér. (Ebből készpénzmaradvány 956 pengő 30 fillér; alapító tagok díjai 941 pengő 45 fillér; hadikölcsönkötvények árfolyamértéke 6 pengő 44 fillér. Magyar Tudományos Társulatok Sajtóvállalata Részvény-ság 13.959. és 13.960. számú részvényeinek névértéke 40 pengő.)

III. A számadások részletes megvizsgálásából meggyőződünk arról, hogy a pénztár kezelése rendben van. Javasoljuk, hogy a közgyűlés Regényi Sándor pénztáros úrnak, az 1936. január hó 1-től december hó 31-ig terjedő időre

a felmentést adja meg és működéséért fejezze ki köszönetét. — Perényi József ellenőr, Elekes István, Sebestyén János, Szigetváry Károly a számvizsgáló-bizottság tagjai.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság március hó 13-án tartott választmányi üléséről.

Elnök: Pintér Jenő.

Titkár: Brisits Frigyes.

Elnök az ülést megnyitja s jelentéstételre kéri fel Brisits Frigyes titkárt.

Brisits Frigyes titkár meleg szavakkal emlékezik meg a Társaság választmányi tagjának, Madai Gyula országgy. képviselőnek haláláról s indítványozza, hogy a Társaság jegyzőkönyvében örökítse meg az elhunyt érdemeit.

A választmány így határoz.

Titkár bejelenti, hogy a legközelebbi felolvasó ülés április második szombatján lesz. — Ezután a pénztáros megnyugtató jelentést tesz a Társaság anyagi ügyeiről. Egyéb tárgy nem lévén, elnök az ülést bezárja.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság március hó 13-án tartott felolvasó üléséről.

Elnök: Pintér Jenő.

Titkár: Brisits Frigyes.

Tárgy: Kardos Tibor: Istvánffy Miklós helye a magyar irodalomtörténetben.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1937. október 9-én tartott választmányi üléséről.

Pintér Jenő elnök az ülést megnyitja.

Brisits Frigyes titkár bejelenti, hogy Tolnai Vilmos egyetemi tanár, a Társaság alelnöke meghalt. A végső tiszteletadásnál az egyesületet Papp Károly választmányi tag képviselte. Meleg hangon méltatja az elhunyt emberi nagyságát, irodalmi munkásságát. Ezután bejelenti, hogy Pekár Gyula, a neves író, a Társaság választmányi tagja szintén eltávozott az élők sorából. Indítványozza, hogy a Társaság e két kiváló tagjának emlékét jegyzőkönyvileg örökítse meg. — A választmány az indítványt egyhangúlag elfogadja.

Ezután pénztáros tesz megnyugtató jelentést a Társaság anyagi ügyeiről.

Elnök az ülést bezárja.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1937. október 9-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök: Pintér Jenő. Titkár: Brisits Frigyes.

Tárgy: Földessy Gyula: Jeszenszky Danó (Temérdek) költészete.

N É V - É S T Á R G Y M U T A T Ó

	Oldal		Oldal
„Abafi“	32	„Bóldog bolondoskodás“ (Kazinczy	
Abonyi Gyula (nemes Kása		verse)	19, 20
László)	135	„Bor mellett“ (Kazinczy)	18—22
Ady Endre	10, 34, 49, 121	Boross István	177
Alföld (a német irodalomban) ..	174	„Borozó“ (Petőfi verse)	18—22
Alsóghy Zsolt .. 24, 48, 97, 173,	193	Bossányi Árpád János	89
Andrássy Kálmán	134	Both István	128
Anonymus	185	Braun Róbert	89
„Arany ember“	148	Budapesti Hírlap	145
Arany Gusztáv	189	„Bujdosók“ (Herczeg Ferenc szín-	
„Asszonyt kísér, Istent kísért“ ..	149	műve)	4
Athenaeum	60	„Catalogus fontium historiae hun-	
„Ábránd“ (Vörösmarty)	16	garicae“	171
Ábrányi Emil	63	Clauser Mihály	130, 176
Ábrányi Kornél, ifj. az ember és		Corvina	3
az író	128	Csató Pál	57
Ábrányi Kornél, ifj. élete és iro-		Császár Ernő	125
dalmi munkássága	128	Csokonai Mária	128
Agoston Károly	88	Csokonai Vitéz Mihály 15, 21,	
Baán Jenő	189	30, 116, 117, 120	
Babits Mihály	10, 168	Czirjék Mihály	131
Baján (Brég) Gyula	38	Dalmady Győző	27
Bajza József	18, 61	— — költői és prózai munkái ..	29
Balassa József	129	Darvas Dező	38
Balázs Ferenc	135	Dálnoky Nagy Lajos	89
Balogh Armin	135	Deák Jenő	136
Bancsó Antal	88	„Debrecen lelki válsága“	26
Barát Armin	88	Debreceni Miklós	189
Baros Gyula	2, 4, 8, 48	De La Tour, Gustave (br. Jósika	
Barta László	135	Miklós francia íróbarátja)	128
Baudelaire (magyar kritikusi és		Dengl János	129
fordítói)	174	D'Esclapon Karolina	170
Bayer József	125	Desseffy József gr.	110, 115
Bárd Miklós	139, 180, 184	Detrich Márta	27
Báróczy Sándor följegyzései a ma-		„Défense et Illustration de la Lit-	
gyar nemesi testőrség életéből	27	terature“	75
Bársony István	38	Dénes Tibor	166
Bence István	169	Diner-Dénes József	189
Benda Kálmán	175	Dobay Ferenc	90
Beóthy Zsolt	2, 3, 4, 5	„Dorottya“ népiessége	116—120
Berecz Abel	135	Dóczy Jenő	83, 90
Berecz Károly	58	Döbrentei Gábor	50
Bernát Ottó	89	Dömötör Tekla	128
Berzsenyi Dániel	30	Dukony Mária	174
Berzsenyi Dániel költői művei ..	72	Dumas Sándor ifj. a magyar iro-	
Békefi István	88	dalomban és a színpadon	174
Béranger (magyar kultusza)	173	Egressy Gábor	56
Biczó Ferenc	178	„Egy gondolat bánt engemet“ (Cs.	
Birkás Géza	171	Szabó László Petőfi-novellája)	78
Biró János	177		
Bleyer Jakab	5		
Bodrogi Zsigmond	135		

Oldal	Oldal		
„Egy magyar nábob“	147	Horn Emi!	136
Engyeli Jenő	90	Horváth János 2, 3, 16, 47, 71, 183	
Eördögh István	16	Horváth Magda	176
Eötvös József br. 51, 52, 53		Högyészi Armand	137
Eötvös Károly Lajos	190	Hörényi Lajos	137
Erdélyi János	56	Hubay Jenő	91
Erényi Nándor	90	Huber János	190
Ernst Lajos	136	„Humanizmus történeti alapjai“	81
„Esti Kornél“	14, 15	Hunyady József	91
Életrajzok	62, 64	Huszthy Jolán	137
Énekes János	190	„Igaz barátságnak és szíves szere- tetnek tükröze“	116
Faludi Ferenc, a nevelő	177	Illyés Gyula	24
Farkas Gyula	58	Indali Gyula	128
Ferenc Aranka	38	Iryni József	54, 55
„Fejek“	171	Jancsó Eiemér	23
Fejér György	129	Jász Géza	91
Fekete Ignác	91	„Jezuita iskoladramák“	172
„Fekete irodalomtörténet“ (A Vi- lág cikke)	5, 6	Jókai Mór	59, 145—155
„Fekete gyémántok“	148	— — társadalmi regényei	145—155
Feleky Géza	39	Jónás Károly	137
Földes Géza	136	Jósika Miklós br. 51, 128	
Földessy Gyula	83	Józsa Mihály	137
Földvári Erzsébet	175	József kir. herceg	30
Förstner Tivadar	39	Juhász Gyula 84, 132, 137, 156— 162, 184	
Galamb Sándor	125—127	— — költészete	156—162
Gárdonyi Géza „Egri öröksége“ ..	29	Justh Zsigmond	66—70
Gedeon Jolán	49	Kafka Margit	168
Geduly Henrik	91	Kaiser Gizella	138
Gockler Imre	176	Kardos Albert	30
Gombos F. Albin	171	„Karthausi“	52, 53
Gulácsy Irén	185	Katona József	38
Gulyás Pál	134	Kazinczy Ferenc .. 18—21, 109—115	
Gürtler István	190	— — levelei Szemre Alberthez	109—115
„Gyáva“ (Sajó Sándor színműve)	103	— — véleménye kora irodalmá- ról	76
Gyenge János	39	Kazinczy Gábor	58
Gyöngyösi István	116, 118	Kállay Miklós	183
György Lajos	32	Kecskeméti Vilmos	138
Gyulai Pál	180	Kemény Zsigmond regényei	4
Hajdu Marcell	39	Kende Juliska (Gr. Teleki Sán- dorné)	92
Halmi Bódog	171	„Kenyér“ (Reviczky Gyula verse)	70
Hankiss János	75	Kerecsényi Dezső	9, 27, 76
Hanzséros Bálint	39	„Keresztény Seneca“	131
Harmatz-Simon Loránt	39	Kertbeny Károly élete és műfor- dítói munkássága	27
Harsányi Zsolt	27	Kék Lajos	180
Heinrich Gusztáv	134	„Két szerelem“ (Sajó Sándor drá- mája)	99
Heltai Nándor	190	Király Miklós	138
Henszlmann Imre	61	Kisfaludy Sándor	130, 185
Hernádi Lajos	174	Kisfaludy Alexandre à Dragignan	170
Herczeg Ferenc	4		
Hesz Kálmán	22		
„Hét“	7		
Hirschler József	40		
„Holnap“	156		
„Honderű“	62, 64		

	Oldal		Oldal
Kiss Ida (Tamás Ernőné)	40	Magyar írók élete és művei	134
Kiss József (költő)	7, 81	Magyar nyelv életrajza	129
Kiss József	179	Magyar nyelvhelyesség és magyar stílus	129
„Kocsonya Mihály házassága“ ..	116	Magyar szabadkőművesség irodalmi és művelődéstörténeti szerepe a XVIII. században	23
Komáromi János	190	Magyar versek könyve	71
Komjáthy Jenő	133	„Magyar Titkok“	59
Kontraszty Dezső	138	Magyar Pál	93
Kornis Gyula	81	Majer Imre	41
Koroda Pál	70	Major Károly	192
Kosztolányi Dezső	9—15, 178	Matejka János	139
Kovács Géza	138	Márffy Oszkár	178
Kozma Andor époszterve Zrinyi Miklósról, a költőről	86—88	Mátray Gábor	57, 58
— — költészete	76, 77	Mátray Lajos	192
Kozma Ferenc (leveldi, Bárd Miklós)	139	Meltzl Hugó	22
Kozoosa Sándor 18, 26, 70, 122, 156		Merényi Oszkár	72, 88
Kölcsey Ferenc	177, 178	Méliusz Juhász Péter	32
„Költő a filmen“	187	Mihályfi Akos	139
Körmeny János	191	Mikes Kelemen Törökországi Leveleinek forrásai	177
Kőhalmi Béla	78	Mikszáth Kálmán	147, 188
„Köszívű ember fiai“	148	„Minek nevezzetek?“ (Petőfi) 16, 17	
Kreith Béla gr.	66, 69	Mogán Akos	139
Krudy Ferenc	27	Monoszlói András	133
Kurucvilág dalai	82		
Kuthy Lajos	57, 58	Nagy Ferenc	93
Külföldi Regénytár	58	Nagy Ignác	57, 58
		Nagy Sándor (aradi ügyvéd) ..	41
Lassgallner Ernő	92	Nagy Sándor (budapesti tanár) 145	
László József (K.)	27	Nagy Sándor (erdődi ügyvéd) ..	139
Lázár Leó	92	Nemes László	93
Leffler Béla	40	Nemeskéri Kiss Margit	67
Leicht János	191	„Nemzet és nemzetközösség a magyar középkor irodalmában“ ..	31
Lekky István	92	Négyesy László	4, 180
Lendvayné Hivatal Anikó .. 16, 17		Némethy Géza	93
„L..... néhoz“	16, 17	Nérei Odön	94
Lengyel Dénes	120	„Nyugat“	9, 167, 168, 169
Lengyel Katalin	174	„Nyugatos franciáság előzményei“	49—65
Lengyel Zénó Miksa	40		
Léda asszony	121	Odry Árpád	140
Légrády Mária	128	Oláh Miklós életrajza	127
Lischerong Gáspár	176	Osvát Ernő	168
Lukács Pál	41		
Lyka Döme	192	Pais Károly	130
		Pallos István	94
Madai Gyula	93, 199	„Palpiti del cuore magiar nella sua letteratura“	178
Madách Imre	38	Papp Ferenc	180
Madácsy László	177	Parainesis (forrásai)	177
Magyar dráma története .. 125—127		Passiójáték	128
Magyar életrajzi lexikon	134	Paulovics István	140
Magyar irodalom története a XX. században	167—169	Pákor Adorján	41
Magyar Irodalomtörténeti Társaság megalapítása	1—8	Pálffy Albert	59
Magyar Irodalomtörténeti Társaság jegyzőkönyvei	197, 198	Pály Ede	182
Magyar Irodalomtörténeti Társaság ellenőri jelentés	198		

	Oldal		Oldal
Pázmány Péter	34, 37	Somos Lajos	29
Pekár Gyula	192—194	Sólyom János	42
Perényi József	98, 127	Stripsky Hiador	38
Pesti Divatlap	55, 63, 64	Surányi Miklós	38
Petőfi Sándor	16, 17, 22, 24	Szabolcsi Bence	82
Petrichevich Horváth Lázár br.	53	Szabó László (Cs.)	78
Pécsi Aranka	38	Szabó M. Erzsébet	178
Pécsi Lukács	130	Szabó Richárd	76
Péter Tivadar	195	Szalay József	141
Péterffy Jenő (önképzőkori mű- ködése)	163—166	Szalay Mihály	195
Pétery Aladái	41	Szalczér Hilda	174
Pintár Jenő	1, 2, 3, 198	Szemere Albert	109—115
Polgár Gy. Ödön	94	Szemere Bertalan	54, 55
„Politika! divatok“	148	Szemes József	127
Poupé Edmond	170	Szemle	66, 67, 69
Pósch Dezső	140	Szemző Vilmos	141
Pray György élete és munkái ..	176	Szent István a magyar irodalom- ban	176
Pulszky Ferenc	57, 60	Szent Mór-émlékkönyv	28
Regélő	61, 62	Szenvey József	58
Rejtő Mária	128	„Szerelem bolondjai“	148
Remete Géza	195	Széchenyi István gr. 51, 122, 123, 124	124
Remeczy Gyula	66—70	Széchenyi István gr. Naplói, V. kötet	122—125
Rexa Dezső	22	Szépirodalmi Szemle	56, 64
„Régi jó táblabírák“	147	Szinnyei Ferenc	59
Régi Magyar Könyvtár gyarapo- dása 1912 óta	36	Szinnyei József (id.)	134
Révész Béla	121	Szlovák-magyar irodalmi kapcso- latok	133
Révész Imre	26, 32	„Szüzek koszorúja“	130
„Réz István“ (Sajó Sándor drá- mája)	104	Takács József	128
Ribáry Ferenc	164	Takács József	172
Riedl Frigye	4	Tarródy János	195
Rothenstein, Mór	95	Tárnay István	141
Rotter Lajos	95	Teleki Sándorné grófné	92
Rónai György	130	„Tiberius Sempronius Gracchus“ (Péterffy Jenő önképzőkori dol- gozata)	164
Rózsa Géza	140	Tizek társasága	59
Röser Alfréd Edvin	41	Thaly Kálmán kurucenótái	7
Rubinyi Mózes	78, 79, 189	Toldy Ferenc	54, 60, 73
Rudán Amadé	141	Toldy Jenő	195
Sajó Sándor drámái	98—108	Tolnai Gábor	115
Salamon Ferenc	116	Tolnai Vilmos	97, 195, 196
Sáfar Béla	195	Tompa László	31
Sándor István	16, 31	Tonelli Sándor	84
Sásdy-Schack Béla	41	Tormay Cécile	141, 142, 183
Scheuermann József	42	Tóth Sándor	142
Schlesinger Sámuel	95	Turóczi-Trostler József	131
Schöpflin Aladár	167	„Új földesúr“	148
Schreyer Viktor	141	„Új könyvek könyve“	78
„September végén“	16	Vadnay Tibor	42
Sik Sándor	182	Vahot Imre	63
Sikorszky Endre	141		
Simon Vilmos	42		
„S lehellünk az őszi avaron“ ..	121		
Soltész Adolf	95		
Somlyó Zoltán	95		

	Oldal		Oldal
Vajda János	182	Waczulik Margit	175
Vargha Damján	28	Wesselényi Miklós br.	51
Vass Árpád	104	Wlassits Gyula br.	143, 144
Váczy János	19		
Vezéri Ödön	143	Zigány Árpád	43—45
„Vörös kenyér“	148	Zimándi Pius	76
Vidor Imre	143	„Zrínyi György házassága“ (Sajó	
„Vihar“ (Sajó Sándor operaszö-		Sándor vígjátéka)	100
vegkönyve)	108	Zrínyi Károly	197
Világ	5, 6	Zrínyi Miklós gr.	86, 87
Viszota Gyula	122, 123, 124	„Zrínyi Péter“ (Sajó Sándor drá-	
Vita Zsigmond	31	mája)	106
Voinovich Géza	52, 81, 180	Zsidi János	129

(Felelős szerkesztő és kiadó: Alszegehly Zsolt, Budapest II, Hattyú-utca 7).

26.810. — Királyi Magyar Egyetemi Nyomda Budapest. (F.: Thiering Richárd.)